

178 306929

GRAFIKAI SZEMLE

NYOMDAIPARI SZAKKULTURÁLIS
FOLYÓIRAT • KIADJA A MAGYARORSZÁGI
KÖNYVNYOMDAI MUNKÁSOK EGYESÜLETE
1939 AUGUSZTUS HÓ 15 • XXIX. ÉVFOLYAM

6
SZÁM

*GRAPHISCHE REVUE * GRAFIKAI SZEMLE*

Zeitschrift für das Buchgewerbe.

Herausgeber: der Buchdruckerverein Ungarns

(Budapest VIII, Kölesy ucca 2. szám).

Erscheint achtmal jährlich.

Auflage dieser Nummer: 5500. Abonnement jährlich 10 P.

GRAFIKAI SZEMLE

Nyomdaipari szakkulturális folyóirat.

Szerkeszti: Kovács László.

1939 augusztus 15. XXIX. évfolyam 6. szám.

Megjelenik hathetenként.

A legifjabb nyomdász nemzedék nevelése

sok gondot okoz a szakma vezető férfiainak. Főképpen nekik, mert hiszen első sorban őrjük nehezedik a jövőért való felelősség, másrészt meg — sajna — nem valami sok azoknak a száma, akiknek a horizontja felölelni képes a modern nyomdászat egész területét, s akik bele is tudnak látni tartalmának mélységeibe, egyszersmind megérezve azokat a gyakran ellentétesnek látszó erőket, amelyek a szakma fejlődését és jövőbeli alakulását különböző arányokban befolyásolják. Itt természetesen csak technikai és művészeti erőkre gondolunk; az egyéb háttérű befolyásolások külön fátumát képezhetik korunk nyomdászatának.

A nyomdász nemzedékek szakmai nevelése régen egyszerűbb feladat volt, most azonban — a technikai haladás és mindjobban fokozódó munkamegosztás korszakában — nehéz ügy, főleg ha arról van szó, hogy nemcsak speciális munkakörében állhassa meg helyét az eljövendő idők nyomdásza, hanem megkapja az impulzust és a legegyszerűbb alapot arra nézvést is, hogy idővel — kellő szorgalom, továbbképzőnk buzgó látogatása és magántanulmányok föltételével — magasabbrendű, így üzemvezetői, nyomdászmesteri munkakör betöltéséhez is megszerezhesse a képességet.

Itt, Budapesten, ebben az irányban is jó munka folyik. Nemcsak a Könyvnyomdai Munkások Egyesülete kezében levő továbbképzést illetően, hanem a legeslegifjabb nyomdászgeneráció képzése dolgában is. Megvan a sokszorosítóipari tanonciskolánk, ahol a sokszorosítóipari technológia tanítása a Budapesti Sokszorosítók Ipartestülete gondosságára van bízva, amely igen jelentékeny áldozatokkal tanműhelyt is teremtett a gyakorlatias oktatás lehetővé-tételére, kijelöli a különböző osztályok és sokszorosító ágazatok szakoktatóit,

s elismerésre méltó buzgósággal munkálkodik azon, hogy a budapesti sokszorosító vállalatok tanulóifjúsága megkaphassa azt a készséget és ismeretanyagot, amely fermentuma lehet további szaktudásbeli épülésének.

Budapesti tanonc-szakiskolánk tehát jól működik. Egy kis tárgyilagossággal el kell ismerni róla, hogy a maga nemében kiváló, elsőrendű intézmény, még európai viszonylatban is. Tantestülete — szakemberek és pedagógusok — érti a módját, hogy miképpen kedveltesse meg tanítványaival az iskolai munkájukat. A szakoktatók ugyan keveslik a technológiára kiszabott heti néhányórás oktatási időt, de remélhető, hogy idővel talán ezen a panaszon is segíteni fognak.

Mindeme megállapításokat most a sokszorosítóipari tanonciskola értesítőszere albumának és a kíséretében kiadott, jókora terjedelmű alkalmi lapnak a szemlélete váltja ki belőlünk. Az album jó harminc tablót hoz elibénk, pompás illusztrációs és egyéb nyomatokkal, a nyomdai életben leggyakrabban előforduló nyomtatványok jó konstrukciójú példáival; a nagyalakú tízoldalas ujság pedig lelkesítő és tanulságos, itt-ott vidám cikkelyeivel hol komoly elmélyedésre, hol pedig jókedvű mosolyra készlet. Tükre a nyárucai iskolai életnek és szellemnek. Az albumot a tanműhely három kiváló szakoktatójának diligenciája hozta létre.

A nyomdaiparbeli közületek szakkulturális és egyéb munkáját ismerve, bárkiben is komoly tiszteletnek kell ébrednie ama vezetőférfiak iránt, akik oly lelkiismeretes és okosan fogják föl nyomdászai és szociális feladataikat, hogy amikor a jelen gondjai pattanásig feszítik az ipar szellemi és fizikai munkásainak minden idegszálát: ők ernyedetlen buzgalommal dolgoznak tovább a jövőn, a legifjabb nemzedék jövőjén is.

Szedőgépeink útja a komoly számbavételig

Az 1885-öt követő esztendőkből mind gyakrabban láttak napvilágot a szaklapok hasábjain olyan cikkek, amelyek a „jövendőbeli” szedőgépekkel foglalkoznak. Majdnem kivétel nélkül úgy foglalkoztak a jövő szedőgépével, mint valami teljesen lehetetlen dologgal, amely sohasem fogja elérni a megvalósulásnak a stádiumát és így a nyomdászoknak nem kell félniük ettől a „mumus”-tól. Ezek a cikkek szinte történelmi beszámolóik azoknak a sorozatosan egymást követő kudarcoknak, amelyek a szedőgépek föltalálását kísérték. Ebben az időben Zaka Lajos nevezte el a *Typographia* rövid közleményeiben a jövő szedőgépét „mumus”-nak. A közleményekben maró gúnnyal figurázta ki a szedőgép-föltalálók sikertelen törekvéseit és főleg kudarcaikat, meggyőző humorral állítván, hogy sok víz fog lefolyni addig a Dunán, míg ezekből a gépekből „szedő” lesz. Így azután szállóige lett a „mumus”-ból és amikor a *Typographia* hasábjain ismételtelen megjelent egy ilyen újabb szedőgép-kísérletről, helyesebben szólva kudarcról beszámoló cikk, végighangzott a nyomdáknak a *Typographia*t kiosztó házipénztárosok harsány kiáltása: „Itt a mumus!” Így hívták föl a kollégák figyelmét a cikk elolvasására, lévén az legtöbbször szellemes humorral megírt kellemes olvasnivaló.

A szedőgépek föltalálásának terepnumán hosszú évtizedekig hiábavaló kísérletezések, kudarcok váltották föl egymást és így a gúnyos kifigurázásra bő alkalom kínálkozott. A technikai fejlődés még gyermekkorát élte. A szedőgépek föltalálásával foglalkozó kísérletezőknek nagyon kezdetleges technikai eszközökkel kellett bajlódniuk. Bár kísérleteikhez mindnyájan a vasat használták, a vasipar akkori fejletlen állapotában nagyon rá voltak utalva még egyéb segédanyagokra: a fára, kenderzsinórra, gumira stb. Mindez sok humorra szolgáltatott anyagot. A bőrparban még nem voltak ismeretese a bőrszínórok; az acélrúgók is kezdetlegesek voltak. Tehát kenderzsinórral kellett pótolni a bőrszínórt, gumival az acélrúgót. Hajtóerőnek sem állott más rendelkezésükre, mint az emberi lábbal nyomkodott lábító. Így mi sem természetesebb, mint hogy kezdetben csak lábbal nógatták a gépeiket, madzagon forgatták a tárcsákat, gumival huzogatták s tologatták a mozgást igénylő géprészeket. A betűket bádogserpenyőbe potyogtatták, amit sokszor külön személy-

nek kellett ütögetni, rázogatni, hogy a betűk akkor potyogjanak, amikor arra szükség van. Mindezeket a nehézségeket könnyű volt kifigurázni. De hát a föltalálók nem abból az anyagból voltak gyúrva, hogy akár gúny, akár lekicsinylés vagy kudarc, nélkülözés, sőt a megnemérés minden akadályát eltéríthette volna őket kitűzött céljuktól. Nagyon sokan fölládozták minden idejüket, keresményüket, egészségüket, hogy azután, amikor már-már azt hitték, hogy célhoz jutottak, a kudarc következtében életük delén, virágzó férfikorban, a legnagyobb nyomorban pusztuljanak el. A folyton kutató emberi elme nem nyugodott. Újabb és újabb találmányok kerültek fölszínre. Minden kudarcot vallott találmány után visszamaradt valami használható. Idők múltával már nem potyogtatják bádogserpenyőbe a betűket és nem szednek vég nélküli sorokat. Tökéletesedik a betűésés, a betűcsatornák. Megoldódik a sorkizárás kérdése. Döntő szerepekhez jutnak az újabb találmányú acélszalagok, acélrúgók. Az idők haladásával segítségükre jött a gáz, villany, sőt még a levegő is. A találmányos emberi elme megsűrítette a levegőt, börtönbe zárta, hogy onnan csak vékony csövecskéken át kibocsátva, hatalmasan megnövekedett erejével hozza mozgásba az általa kifundált gépezetet. Megjelent a sűrített levegővel működtetett szedőgép is.

A föltalálóknak most már rendelkezésükre áll a gőz, gáz, villany, a sűrített levegő. És amikor a szedőgépek közelednek a használhatóságnak ahhoz a stádiumához, hogy a nyomdaüzemekben is megállják a helyüket, megjelennek azok az amerikai pénzemberek, akik nem riadnak vissza semmiféle pénzáldozattól, költséges reklámtól, furfangtól, hogy a jövő szedőgépének sikere reményében megszerezzék az elsőbbséget. Részvénytársaságok alakulnak, amelyek jó szimattal előre megérik, hogy elérkezett a szedőgépek korszakának ideje, amely meghozza a befektetett tőke busás kamatait. A pénz pedig nagy szó, hatalmas segítőeszköz a legtöbbször szegény, nélkülöző föltalálónál. A részvénytársaságok amerikai, nagy példányszámokban megjelenő hírlap-érdekeltségekből tevődnek össze. Minden eszközük megvan ahhoz, hogy az új találmányoknak, az üzemükben elhelyezett szedőgépeknek reklámot csináljanak. Mesterei a reklámnak és eszközeikben nem válogatósak. Állandóan fölszínen tartják a szedőgépek célszerűségét. Minden újabb sikeréig magasztalnak. Reklámhíreiket különösen akkor bocsátják világgá, amikor az amerikai „tűlkövetelő” betűszedők béremelést kérnek. Így például 1886-ban egy

nagyobb mexikói napilap egy szedőgép magasztalása közben ezzel végezte tudósítását: „Most már a betűszedők kapálni mehetnek, csak legyen mit.” A gúnyolódásra fenyegetéssel válaszolnak. Csodateljesítményeket ígérnek. Azt állítják, hogy egy gép nyolc-tíz szedő munkáját el bírja végezni; a gépek kezelése oly könnyű, hogy akármelyik olvasni tudó fiatal fiú vagy leány is elvégezheti, stb.

Az 1890-es években megváltozik a szedőgépeket ismertető cikkek hangneme. A szedőgépek elérkeznek a használhatóság nívójára. A Linotype bekerül a nagyobb amerikai hírlapnyomdába. A gúny, a lekicsinylés hangját fölváltja a komolyhangú bírálat. A Linotype, Monotype, Monoline, Typograph szedőgépek szerkezetét a szaklapok részletesen ismertetik.

1892-ben Lanston Tolbert Washingtonban bemutatja „Monotype” szedő- és egyes betűket öntő gépét, amellyel már tizenkét év óta kísérletezik és amely ekkorra már derekasan megállotta a tűzpróbát is.

1893-ban Scudder S. W. „Monoline” elnevezésű szedőgépe mintegy konkurenciájára ígérkezik a Linotype-nek, mikoriban 1895-ben Bécsben, a „Károly főherceg szálló”-ban kiállítja és ő maga mutatja be működését. Nyomdász-szaktekintélyek állapítják meg, hogy bámulatba ejtő remekmű. (Később a Linotype-érdekeltség megveszi a szabadalmát és megszünteti a gyártását.)

Ez időtájt híre jár, hogy egyes szedőgépek gyártását az európai államokban is megkezdik. Úgy is lesz.

1897 végén Bécsben bemutatják a Merghenthaler Ottmár által 1882-ben megkonstruált „Linotype”-et is. Ekkor már sikerült elhárítani a kifogásolt hibákat. Úgy vélik, hogy fejlődése befejeződött és hosszú ideig nem lesz szükség további újításokra. Több mint 15 éves mult volt már mögötte és Amerika, Anglia legnagyobb nyomdáiban kipróbálták használhatóságát. Míg ezideig Amerikában gyártották, most már Berlinben kivitelezik, a Schwartzkopf-gépgyárban.

A Typographot szintén Berlinben gyártják. Negyven szedőgépen oktatják a jövőbeli instruktorokat.

A magyar nyomdászvilág érzi, hogy a szedőgépek nemsokára Budapestre is bevonulnak. Meg is történik.

1901-ben a szedőgép megkezd diadalmas bevonulását a magyarországi nyomdába. Ez év július havában már a Budapesti Hírlap nyomdájában 10, a Pesti Részvénytársaság nyomdájában 2, a Pallasban és a győri Pannónia-nyomdában 1-1 gép működik. A *Typographia* 1901. évi július 12-iki vezércikkében

a következő bevezető sorokkal fogadja az egykor semmibe sem vett „mumus”-t:

„Tehát megérkezett! Soká várakoztatott magára és mégis – vagy talán éppen ezért – meglepett bennünket. De Ő nem törődik a mi meglepetésünkkel; méltóságteljesen, mint egy király vonul be közénk, elfoglalja helyét – a mi helyünket; elvégzi munkáját – a mi munkánkat; nem kér kenyeret és mégis megfoszt bennünket a mi kenyereinktől!”

Komoly és mélyértelmű szavak. A gúnyolódó kritikáknak vége. Következnek a „vas-kolléga” csodákat ígérő teljesítményeinek sokszor tán szigorú, de mindenkor tárgyilagos bírálatai. Román Antal.

Nyomdagépeink olajozása

Érdekes esetnek voltunk szemtanui nemrégiben egy kisebb nyomdában. Az újonnan belépett gépmester elszörnyedve mutatott rá a gyorsajtó egy eldugottabb helyén levő, jó milliméteres mélységű kimaródásra, aminek az volt az oka, hogy a kenetelésel megbízott segédmunkás néhány hónapra keresztül következetesen megfeledezett egy olajozólukról, s a régi gépmesternek meg nem jutott eszébe, hogy a segédmunkásnak a dolgát rendszeresen ellenőrizze. A nyomda főnöke – látva ezt a „havariát” – nyelt egy nagyot, s magában bizonyára gondolt is valamit az olcsó és tanulatlan munkaerők készpénzben is leszámítható értékéről.

Bizony: az olajozás kérdése nem utolsó dolog a nyomdaüzemekben. Különösen a gépek csapágyainál. Mert legyen bár az egymással érintkező és gyorsan mozgó fémfölület még olyan síma: bizonyos fokú dörzsolódás áll elő, amelyet ha a lehető legcsekélyebb mértékre nem csökkentünk: az illető alkotórészek kitüzesednek, érintkező részük feldörzsolódik, illetőleg kimaródik.

A kenőanyagok jó hatása abban nyilvánul meg, hogy az érintkezési fölületeket bevonva, azokon zsiradékkréteget alkotnak, s így első sorban két zsiradékkréteg dörzsolódik egymáshoz.

Amikor a kenőanyag megválasztásáról van szó: nem csupán a mennyiségre, hanem a minőségre is tekintettel kell lennünk. A kenőanyagban például nem szabad szilárd darabcskáknak lenniük, a bekent fölületen sokáig meg kell maradnia, nem szabad elváltoznia, s még kevésbé: hogy savas voltánál fogva a géprészeket megtámadja.

A kenőszerek között találunk állati, növényi és ásványi eredetű zsirokat és olajokat, s a gépkezelés szempontjából valamennyinek megvan a maga jó és rossz oldala. Az állati eredetű kenőanyagoknak például nagy hátrányuk, hogy a levegőn megavasodnak – tudományosabb kifejezéssel élve: oxidálódnak –, később pedig len savanyú szagúak és csomósak lesznek, s ezzel egyidejűleg a dörzsolódást gátló tulajdonságukat is elvesztik. A disznósír fogaskerekek kenésére kiválóan alkalmas, bár kissé drága. A disznózsiradékából készült rangun-olaj olcsóbb nála, de éppen olyan jól használhatjuk a fogaskerekek kenésére. Persze, ha megavasodott a gépen: gondosan el kell távolítanunk róla. A disznókörméből meg egyéb ilyesféléből főzött csontolaj különösen finomabb géprészek kenésére alkalmas, de csak akkor, ha az enyves alkotórészekről meg van szabadítva. A ceffélék családjába tartozó Physter macrocephalus nyakából nyert spermacet szintén a legjobb kenőszerek közé tartozik, de roppant drága. A közönséges halzsír semmiféle gép kenésére nem használható, mert gyorsan savas lesz, s ekkor már megtámadhatja a fémeket is.

A növényi eredetű olajok közül egyesegyedül a repceolaj jöhetne itt számításba, amely az úgynevezett nemszáradó olajok csoportjába tartozik. De ennek is nagy hátránya, hogy könnyen gyantásodik és már 1 Celsius-foknyi hidegben megfagy. Ezért tehát inkább csak ásványolajokkal keverten szokták használni.

Kenő-célokra tehát az ásványolajok a legalkalmasabbak. Ezeket kő- meg barnaszénből, valamint tőzgeből desztillálás útján állítják elő. A desztilláció nyomán visszamaradt melléktermékek képezik a tulajdonképpeni kenőolajat, amely jobbra Vulkan-olaj elnevezéssel kerül a kereskedelembe. Az ára rendszerint olcsó, a hőmérsékleti változásokat kitűnően állja. Esetről esetre változó kémiai tulajdonságaitól függ a sűrűnfolyós vagy híg volta. Sűrű olaj használata könnyebb tengelyeknél nincs helyén, hígabb olaj viszont az erősebben terhelt csapágyakhoz való használatra alkalmatlan.

A kenőanyagok használhatóság tekintetében való megvizsgálása tulajdonképpen a kémikusok dolga volna, de annyira-mennyire a könnyvnyomatató is megítélheti a jóságukat és kiadóságukat. Mégpediglen a következő módon: Fekete bádoglapot kissé ferdén állítunk, s néhány csöpp olajat csurgatunk rajta végig a megvizsgálásra vett különböző fajtákból. A legértelmesebb és legtovább folyékony maradó olajfajta adja a leghosszabb csurgási vonalat.

Egy másik módja a vizsgálatnak: Keverjük össze a különböző olajfajtákat egyenlő mennyiségű füstölő salétromsavval. És amelyik olajfajta tiszta ásványolaj: néhány óra elteltével elveszti folyékonyágát és sűrű masszává áll össze. A tisztátalan és könnyen gyantásodó olajoknál ez nemigen következik be.

Bárminő kenőanyagról van is szó: ez akkor felel meg legjobban a rendeltetésének, ha az összes dörzsolódási fölületekre egyenletesen adódik le, mégpedig az elhasználás szükségességének megfelelő mennyiségben.

A nyomdai gépek olajozása vagy kannából való kézi csöpögtetés útján, vagy pedig örolajozók segítségével történik. Nagyobb olajmennyiséget igénylő helyeken örolajozót szokás használni; ennek sokféle fajtája van, s ezek majdnem valamennyijéről elmondható, hogy egyszerű, könnyen ellenőrizhető és megbízhatóan működik. Közülük a kanócosak kicsiny bádog- vagy üveg-edényből állanak, amelyből kanóc lóg ki az olajozandó fölületre. A kanóc a hajcsövesség törvényénél fogva felszívja az olajat, s átvezeti az illető géprészekre. Az ilyen kanócos örolajozók helyes kezelés mellett elég takarékosnak mutatkoznak az olaj leadása dolgában, de az olajozás a gép szünetelése idején szakadatlanul folyik tovább, hacsak a kanócot erre az időre vissza nem húzzuk. A kanócokat időnként, ha a lerakódott gyantától megkeményedtek, ki kell cserélnünk. Az olajat vékony csövecskén át leadó örolajozók is kitűnően beváltak a gyakorlatban, de ügyelnünk kell arra, hogy az olajat leadó csövecske el ne duguljon.

Régi technika, régi magyar helyesírás

(III.) Eljutottunk a magyar nyelv és helyesírás történetének legmozgalmasabb korszakáig, a tizenharmadik század alkonyatáig, amikor Mária Terézia és II. József németesítő törekvéseinek ellenhatásaképpen országszerte éledezni kezdett a nemzeti érzület s vele együtt nyelvünk megbecsülése s a szépségei és sajátosságai iránt való szélesebbkörű érdeklődés. Mindez természetesen a nyomdászatot is erősen érintette. A magyar nyelvű könyvek szaporodása a magyarul tudó szedőemberek érvényrejutását és szaporodását is jelentette.

Irodalmunk emez ébredésekor csőtűl meredek nehézségek a magyarul író jele-

seink elébe. Kifejező formáink látszólagos szegénysége és darabossága – szembeállítva a francia és német szépirodalom akkor divatos finomságával –, a magyar műszavak hiánya, a magyar nyelv különleges szerkezete és a helyesírás: mindannyi komoly akadályt jelentettek számukra. Közhelyek és irodalmi frázisok akkoriban még nemigen akadtak, s aki pennát vett kezébe: hasonlíthatatlanul keservesebben kellett küszködnié mondandójának külső formájával, mint a mai idők tollforgatóinak.

Szólottunk már arról, hogy mennyire nehéz az élő beszéd némely hangjának a pontos

meghatározása, mégpedig nem is csupán az időmérték szempontjából. Sokszor ez teszi a nyelvünkkel alaposan foglalkozó íróemberek ortográfiáját is sok tekintetben különbözővé. Erdősi Sylvester Jánosnak például nagyban különbözött a helyesírása a Heltai Gáspárétól. De találunk ilyen különbségeket a tizenkilencedik század rutinosabb íróinál is. Aki pedig nem volt elég jártos a magyar írásban s kevesebb ortográfiai töprenkedés volt a multjában: gyakran szinte neveltséges hibákba esett. Így a mi nagy Széchenyi Istvánunk is, aki Nápolyban járván, a következő emlékmondatot írta bele a Vezúv megmászóinak emlékkönyvébe: „Nekünk ugyan nincsenek tűzokádó hegyeink, de vannak tüzes kamaszaink, a kikhez képest ez a tűzokádó is gyéghegy.”

A nyelvújítók sorába némelyek már beleszámítják a versiró és bölcselő Faludi Ferencet (1704–1779) is, aki különben nyomdászattörténetünkben is szerepel, mert hiszen 1748-tól 1750-ig prefektusa, vagyis igazgatója volt a Kir. Magyar Tudományegyetemi Nyomdának. Faludi kevés újszót csinált, s azt is jó magyaros nyelvérzékkel. Ilyen például ez a szava is: „szemlelő képek”.

A nyelvújítók legnevezetesebbje az első időkben a két Szabó Dávid: a Baróti Szabó Dávid (1739–1819) – akiről Grafikai Szemlénk ezévi 4. füzetében egy kis értekezés jelent meg Fm. kollégánk tollából –, és Barczafalvi Szabó Dávid (szül. 1753 vagy 1755-ben Zemplén vármegyében, meghalt 1828-ban), akit már messze elragadott a neologizáló kedve. Az ő nyelvújító tevékenysége főképpen az idegen szavak irtásában, az ú. n. pürizmusban merült ki. Annyira ment ebben a tekintetben, hogy még a hónapok neveit is megmagyarosította, mégpedig – valószínűleg a francia forradalmi naptár mintájára – ekképpen: „zuzoros”, „fagyláros”, „enyheges”, „olvanos”, „nyilonos” stb. Ő csinálta a „szakma” szót is (a „szakmány”-ból), a „cím” („cimer”-ből elvonva), a „naptár”, „művész”, „mondat” szavakat. Ezek meggyökeresedtek, de mára a „serde” (svadron), „csoporda” (brigád), „mindeményedelem” (univerzitás) féle csinálmányokat nem vette be sem az irodalom, sem pedig a közönség, pedig az írásai végére magyarázó szótárt is csatolt a frissebb sütetű szavaiból.

A szegény betűszedő olykor úgy volt a neológusok csinálta új szavakkal, mintha valami idegen nyelvvél kellett volna birkózni. Hiszen még a cenzor sem értette azokat, s Döbrentey egyik munkájában az akkoriban még új „erény” szót „remény”-re, a „kontár”-t pedig „kantár”-ra igazgatta ki. Az ilyesmi ellen aztán nem volt apelláta. Minden nyomtatandó művet két példányban kellett a cenzorhoz beadni, s ő tetszése, ízlése és instrukciói szerint törölt belőle, sőt néha bele is írt egyetmást, így adva vissza az egyik példányt, lepecsételt zsinórral átfűzve, s ráírva táblájára a fölmentő „typis admittitur”-t, amit az illető műnek legelső lapján föltűnő betűkkel kellett kinyomtatni. Ennek elmaradása elképzelhetetlen volt.

A nyelvújító mozgalom – a neológia és ortológia küzdelme – nem mehetett végbe kemény viták és szilaj egymásnak-ruccanás nélkül. Különösen a debreceniek szálltak szembe a neológia túlzásaival. Debrecen volt különben is kezdettől fogva az ortológia fellegvára. Ott készült már 1795-ben a maga idejében igen nevezetes „Debreceni grammatika”. A debreceni fölfogás szülötte a „Mondolat” is, amelynek címlapját éppen ezen a lapoldalon mutatjuk be.

A magyar helyesírás történetében nagy jelentőségű az „ipszilonisták” és „jottisták” harca. Arról volt szó, hogy például „mongya” avagy „mondja” írassék-e. Az ipszilonisták élén Verseghy Ferenc költőnk – egyszerűen az Egyetemi Nyomda korrekora – állott, a jottistákat Révai Miklós nyelvudósunk vezette. Az utóbbi győzött a maga félig-meddig etimológikus irányzatával.

Börtönből való szabadulása után a jóízű Kazinczy Ferenc állott a nyelvújító mozgalom élére. A sok szertelenség közepette mérséklően hatott, bár germanizmus és megokolatlan szóelválasztás bőven akad az ő írásaiban is. Ő csinált például Barczafalvi újdonsült „erény”-éből „rény”-t.

Kazinczy után még fékevesztettebben lódult neki a neológia; a harmincas-negyvenes években az Akadémiában is úrrá lett. Neves íróink vetélkedtek az újmódi szavak használatában. Még a nagy Jókai Mór is benne úszott egyideig ebben az áramlatban; „Hétköznapok” című regénye telisteli van az új szavakkal. Debreceni szerkesztősködése idején azonban már megtalálta magamagát, s ötvenes évekbéli írásaiban már a legszebben zengő magyarosság – és gyakran a népiesség – íróművésze. Az is maradt késő öregségéig.

Jókai Mór gyermekkori és ifjúkori emlékezései fogalmat adnak arról, hogy mennyire törődtek az emberek a mult század

MONDOLAT.

SOK BÖVITMÉNYEKKEL,
És EGY
KIEGÉSZÍTETT ÚJJ-SZÓTÁRRAL
EGGYÜTT.

Angyalbörbe köve, egy Tünet-forint.

D I C S H A L O M.

1 8 1 3.

Nyelvújítás korabeli érdekesség. A tizenkilencedik század elején a nyelvújítás mozgalma – mint Simonyi Zsigmond írja – már veszedelmes alakot kezdett ölteni. Az eleinte módjával kezdődött szóalkotás utóbb valóságos mániává fajult; aki valamely fogalomra nem tudta a megfelelő magyar szót: mingyárt csinált egy újat, nem véve számba a magyaros szóképzés szabályait. Legkárosabban hatott ez a tudományos és hivatalos műnyelvben. A regényekben pedig egész lajstromok jöttek új szavakból, melyekhez kommentár kellett, hogy a közönséges ember megértse. Utoljára annyira kivetkezett a nyelv eredeti formájából, hogy alig lehetett ráismerni, s az idegenszerűségek már a ragozásba és mondatszerkesztésbe is becsúsztak; újdonsült igealakok stb. keletkeztek és a nyelv szelleme veszélyes támadásoknak volt kitéve. A nyelvújító „neológusok” eme tevékenysége ellenében ellenlábasaik, az „ortológusok” főképpen a gúny fegyverével küzdöttek. Így született meg a „Mondolat” című parodizáló gúnyirat is, amelyet Somogyi Gedeon szerkesztett.

első felében a magyar nyelv és helyesírás kérdéseivel. Egy helyen az édesapjáról szól, aki nagyon nehezelt Vörösmartyra. Miért? Azért, mert Mihál-nak írta magát, szimpla I betűvel. Aki igaz katolikus volt, az így mondta: Mihál, királ, homál; a kemény református ellenben Mihályt, királyt, homályt (tulajdonképpen Mihájt, kirájt, homájt) hangoztatott. „Nagy harc folyt emiatt. Már a kis diákok kezdtek, mikor szombaton délután kibocsátották a két iskola klasszisait a cigánymezőre labdázni. A kálvinisták gúnyzóval fogadták a pápistákat: Góla melle nyavalás! Erre aztán összerohant a két tábor és persze derekasan elpüfölte egymást.”

De megtaláljuk Jókainál az akkoriban divatozott – no, most is eléggé divatos – etimológiai szószálhasogatás kifaragását is. Elmondja például, hogy volt egy nyelvtanítója, aki extra nyelvtant készített, s abból kellett minden diákjának tanulnia. Ebből a nyelvtanból való ez a szemelvény: „Nagy hiba, hogy a magyar köznépi így ragoz: bot-ja, kút-ja, mert hiszen sehol sem mondatik: hát-ja, hanem hát-a, ennél fogva így kell mondani: bot-a, kút-a.” A bogaras nyelvtanítót – mint költőnk megjegyzi – a diáknép sohasem hívta másképp, mint: professzor Botakuta.

A neológia diadalra-jutásával nyakló nélkül ment a szófaragás. Hírhedt volt ebben a tekintetben a „Jelenkor” szerkesztője: „Helmeczi, aki a szót elmetszi”. Hasonlóképpen cselekedett Bugát Pál, az „Orvosi Tár” szerkesztője, aki főképpen a maga mesteriségének irodalmát tömte tele képzelt többől csinált műszavakkal („ficdag”: ficamodásból származó daganat, „holdcsur”: havi tisztulás). Bugát volt az, aki fölfedezni vélte, hogy a „sárga” szó a „sár”-ból ered (sárszínű), s ennek analógiájára a hamuszínnek „hamuga”, a szalmaszínnek „szalmaga” volna a helyesebb elnevezése. A kémikusok meg úgy okoskodtak, hogy az „arany” összetett szó (ár anyja), s ennek analógiájára képeztek ilyen szokat: „dárdany” (antimon), „iblan” (jód), „büzeny” (bróm), „álany” (nikkel), „vilany” (egy l-lel, foszfor), „légenysav” (salétromsav), „higany” (kénesó). Az utóbbi bele is fészkelte magát az irodalmunkba. Éppen úgy, mint a „horgany” (cink) szó is, amelyet nem győzünk szakirodalmunkból gyomlálgatni.

A neológia hozta meg nyelvünkbe az -enc -önc ragasztékkal képzett főneveket, aminők például: „tűskönc” (sündisznó), „küldönc” s a plebejus-szagú „inas” helyett az előkelőbb hangzású, hivatalos használatra emelkedett és ennél fogva immár kiirthatatlan „tanonc” szó is. Nemkülönben a

szláv -nok -nök képzővel csinált szavak tömegét: „javítnok” (korrektor), „elnök”. (Az ortológusok szerint ennek helyesebb kifejezése „előülő” volna, de Jókai Mór – mikoriban a leülővé választották meg valahová: kereken kijelentette, hogy ő bizony vénségére nem tanul meg fuvolázni.) Hibás

a -da -de képzős szavak tömege is, például: öntöde, sütöde. (Benedek Elek megjegyzése: „Jó, jó, de ha már ki is irthatnók az ily szavakat, mit csinálunk a „dada” szóval?”)

A neológia szavait nagyjából átvette Ballagi Mór, a nagy szótáríró is, annak a Ballagi Aladárunknak az édesapja, aki a „Magyar

PONYVÁRA KERULT ARANY TROMBITA.

AZ ÖRÖK IGASZÁG PARANCSOLATJÁRA

MONDVACSINÁLTA

SÁROSI GYULA.

ELSŐ LEHELET.

TAJEKOZÁS.

Vereim, Magyarok! nagy időket élünk,
Trombitahangokon, s ügyekkel beszélünk.
Magyarország felett meggyült a zimankó
Majd annyi a bajunk mint a Décsi bankó
Éjszakon, keleten, nyugaton és délen
Mindenütt ellenség van a határszélen.
Ellenség kívülről, ellenség idebent
A magyar nemzetnek irtóhadat izent.
Saját hazájának szentséges földére
Húl és égbe kiált a magyarnak vére.
Felvainkat a tűz sárkánymódra falja,
Lángnyelvével a vért a földről felnyalja —
S vér és láng az eget annyira meghalja
Hogy már pirul bele a menny boltozatja.
A jámbor nép pedig a földre leborul,
Kebeléből a köny mind szemébeszorul
E csapásnak okát, mivel hogy nem érti,
Ártatlanságában sóhajtozva kérdi.
S azt hiszi: hogy onnan van az orszag harcza
Mert elfordult tőlünk a jó isten arcza.
Héj atyámfiai! nem így áll a dolog
Kendtek az ég ellen vétkesek, ha dohog
Mert a népszabadság felséges egy plánta
Csak olly földön terem, mellyet ágyú szánta.
Vér az ő trággyája, s úgy virul kedvére
Ha golyóbiszapor húl a gyökérére.
Velünk van az isten, segíti dolgunkat
Míg gyávák nem leszünk, elhagyni megunkat

De magunkkal csak úgy jöhettünk tisztába
Ha bele pillantunk a király titkába.
Ha jól megvizsgáljuk a királyi széket
Ki tartja kezében ott a kötőféket?
Ha ördögöt, poklot, s mindent kikutatunk:
Kik fonták az ostort, a mellyel sujtatunk.
S kik adták lelkeket az ármánynak bérbe
Hogy Magyarországot boríthassák vérbe.
Ha mingyért nem hajtunk minden szére szóra
Melyet a gonoszság közöttünk elszóra.
Héj, mert mézes mázos az ámitók nyelve!
De a szívök vagyon álnoksággal telve.
Járnak ők jobbára nagy urak képében
Minőket majd láttok e sorok tükrében.
Járnak szürke frakkban, vagy véres palástban
S kedvöket lelik a bazaarulásban.
Szóval oly sokféle s annyi e hon gaza
Hogy ezer szekeren sem vihetnéd haza.
Atyafi, az ily gazt messze kerüljétek
Métely az, a mellyel érintkezni vétek.
Higyetek, de kinek? jól megválaszszátok:
Mert a könnyen hívés rajunk merő átok.
Lássátok az élet olyan mint egy ponyva
Mely istóriakkal van végig bevonva:
Tanulságos verset vesz az ember róla
A míg ki nem rántják a ponyvát alóla.
Ti búzai szoktatok teríteni ponyvára
S tisztán vészitek a világ piaczára.

Az „Arany trombita” az 1848/49-i szabadságharc költészetének egyik legtüzesebb darabja. Sárosi Gyula (1816–1861) írta. Tulajdonképpen Sárosy volt a neve, de a negyvennyolcas idők demokratikus föllángolásakor elvetette magától az ípszlont. (Ekkor lett Jókai Mór is Jókaivá.) Ifjú korában nyelveket tanult Sárosi: németül és tótul is tudott verselni. 1837-ben Kassán ilyen című grammatikát adott ki: „Nyelvészke, vagy a magyar nyelv fő nehézségei szabályokban, párbeszédekben és példalapokban”. A szabadságharc idején kormánybiztos és képviselő volt. Az „Arany trombita” 1849 tavaszán jelent meg, ponyván árulták és Sárosi maga is körutat tett vele s lelkesítve szavallgatta. A világiosi fegyverletétel után „in effigie” fölkasztották. Ő maga álléven bujdosott az országban, mignem 1852 végén elfogták. Ekkor már beérték azzal, hogy életfogytiglani fogságra ítéljék. 1855-ben kiszabadult, de 1859-ben „Krinolln-verse” miatt újra elfogták. Itteni hasonmásunk jó példája a kilencven év előtti tipográfának.

nyomdászat történeti fejlődése” címen az első magyar nyomdásztörténeti könyvet írta meg 1878-ban. Az öreg Ballagi erősen a neológia felé hajlott, s a nyomdászati mesterszókát is amúgy válogatatlanul dugdosta bele a kézi szótárába. Például: „tömnymatoini” annyit jelent nála, mint stereotípálni; a csöppet sem találó „groteszk” betűnket „odorjas”-nak nevezi. n.

Tervek és ábrándok

Kollégáimmal való beszélgetéseim során és hosszú hallgatag séták közben – míg kiszellőztetem magamból a napi munka porüledékét – különböző tervekkel bibelődöm, ábrándokkal babrálgatok. A kor, melyben élünk, nem kedvez e fajta tervek kivitelezésének és úgy tetszik: még eltart egy ideig, mikor az ábrándokból mozgalmak, lüktető, eleven tevékenység lesz. Mégis elrebegem az alább következőket, szerényen és kicsit aggódva értük. Szakmánknak szeretetéből fakadtak. „Szeretni valamit mindig annyi, mint felelősnek lenni”: mondta egy keserű bölcs és mi mindannyian, akik felelősek vagyunk a kezünkbe tett szakmai örökségért, aggódva lessük e vaskor szűnését.

Legrégebben a „fekete könyv” gondolata foglalkoztat. Nem valami bűnlajstromra gondolok, csak röviden így jelölöm magamban ezt a tervecsoportot, amely egy nagyon szükséges könyv megteremtésére irányul. Egy nagyon gyakorlati könyvre gondolok, mely csupa egyszínű – fekete – szedésmintákat tartalmazna, még hozzá csupa már valahol kivitelezett munkákat. Legjelesebb nyomdáinkból összegyűjtendő egyszínben nyomtatott, legsikerültebb nyomtatványait, s ez anyagot fűzetben vagy könyvben eljuttatnánk mindazoknak, akiknek szükségük van rá. Olyan anyag jönne ilyen módon össze, amely valóban gyakorlati, hiszen csupa már kivitelezett, betűöntődei anyagból szedett munkára gondolok. Nyomdáink színe-java terméséből kellene összeállítani ezt a kollektív „fekete könyv”-et, mely valóban a nyomdászközösségé lenne. Egyrészt mivel az egész ország nyomdásztársadalma résztvenne a szerkesztésében, másrészt mivel szedéspéldáit az egész magyar nyomdászközösség felhasználhatná napi munkájához. Az ország szedőinek olyan példák tára kerülne kezébe így, amelyek kivitelezése nem lépi túl a rendelők szabta anyagi korlátokat, mégis a munka, mely e példák felhasználásával nyomdáinkból kikerülne: szép lenne és korszerű. E „fekete könyv”

lapjain találkozót adna az az egyszínű nyomtatványanyag, mely jelesebb nyomdáinknak java termése, amely anyagra szedőink jó lelkiismerettel építhetnének.

* * *

A másik ábrándom egy kiállításról szól. Nem nyomtatványkiállításról, de mégis csak valami olyasmiről. Valamit magunknak és annak a művelt közönségi rétegnek, melynek szellemi becsvágya nem merül ki a politikai gyűlölködés vitáiban. Nem kinyomtatott, kivitelezett nyomtatványok kiállítására gondolok. Valami olyasmire, ami még nem nyomtatvány, de már nem is nevezhető kéziratnak. Nagyobb nyomdáink szép számmal őriznek kefelevonatokat, melyeken föllelhető a nagy író keznyoma, javítása, törlése. Egy Kosztolányi, Móra Ferenc vagy Szentgyörgyi professzor kézjegye, egy Jókai, Mikszáth vagy egy Széchenyi tollvonása. Milyen öröm volna ezeket a korrektúralevonatokat, imprimatúrákat együtt látni. A minap olvastam, hogy a szegedi nagy árvíziből maradt fenn egy nyomdai levonat, melyet a szerkesztő húzott le az utolsó pillanatban, az éppen elkészült lapról, mielőtt még a vízárdat előnthette volna a nyomdát. Ez a relikvia sem nevezhető még nyomtatványnak, kitűnően beleillene a kiállítás tervébe. A visszatért Felvidék is mennyi, e kiállítás keretébe illő érdekes nyomdai-történelmi dokumentummal szolgálhatna! Ismétlem: nem kivitelezett nyomtatványra gondolok, csak levonatokra, melyeken ott van a nyomdász festékes kezének is a nyoma, de ott van a „nagy ember” kézjegye is, meg a történelemé. Ezek a levonatok megmutatnák azt a valóságos viszonyt, mely a szellem emberét és a munka emberét összeköti. Mi nyomdászok csak nyerhetnénk e kiállítás révén: megbecsülést, presztízt és szeretetet. Kicsit mintegy kifordítanók a nyomda belső életét és ezúttal nem a technikai részét, hanem a szellemét. Megmutatnók magunknak és a művelt magyaroknak: ilyen nemes mesterségünk van! Ennyi vagyunk, nem kevesebbek; ezzel foglalkozunk, nem kevesebbel. Márai írta egyik cikkében: „Író vagyok, üzemben élek. Száz, kétszáz, háromszáz év előtt az író, a szedő, a könyvnyomató és az olvasó titkos négyest alkottak: ők voltak az örök összeesküvők, szerény és makacs szövetség, mely csaknem láthatatlanul harcolt a tudatlanság önkénye ellen.” Nos, mutassuk meg az „üzemet” az „összeesküvőknek”!

Esetleg egy-egy elképesztően olvashatatlan kézirat is kaphatna helyet e kiállításon, mellé helyezve a kiszedett hasábot; ez megmutatná, mint küszködik a nyomdász, míg

az író szellemi párlatából, sokszor hieroglifikának tetsző kéziratából élvezhető holmit készít: a gyönyörködtető könyvet. Nem nagyszabású kiállításnak gondolom, csak amolyan „kamara-zenének”, melynek tárlói között találkozót adhatna a „szent szövetség”: az író, az olvasó és a könyvnyomató...

* * *

Aztán arra is sokat gondolok, hogy miért nincs a Grafikai Szemlénnek kritikái rovata? A művészeti folyóiratok beszámolnak a tárlatokról, színházi lapok a színházak, hangversenyek bemutatóiról, az irodalmi lapok a könyvek tartalmát ismertetik és megbírálják azokat. A mi folyóiratunk is elvégezhetné ezt a munkát a maga területén. A megjelenő műveket tipográfiai szempontból ismertetni, méltatni és bírálni kellene. (Természetesen csak a színvonalasakat, gondolom az igazán érdemeseket, különösen a bibliofil kiadásokat.) Legjobban ezt a munkát azok a szakértés végezhetnék el, akik éppen abban a nyomdában dolgoznak, ahol az a bizonyos mű elkészült. Megismerethetnék a szempontokat, ami szerint tördelték a művet, vagy kiválasztották a betűtípust, a papírost. Közelebb vinnék ezzel egymáshoz végzett munkájukat és nem kétséges, hogy nyernék vele: újabb szempontokat további tevékenységünkhöz, híveket a gondos, szép munkához és tapasztalatókat a hibák jövőbeni elkerüléséhez. Ugyanígy számon kellene tartani a hirdető táblákon megjelenő plakátokat (ezt a napról napra változó eleven kiállítást), természetesen nyomdászai szempontból. Különösen áll ez a magasnyomtatású szedett plakátokra. Az egyéb szépen sikerült nyomtatványokat is bírálni, elemezni, ismertetni kellene. Tudom, van olyan magyar folyóirat, amely foglalkozik a reklámos nyomtatványok ismertetésével, de ez csupán a reklámhatás szempontjait mérlegeli. Nekünk a nyomtatás esztétikai részével kellene foglalkoznunk és a nyomdák napi termését ebből a szempontból, a mi különleges szempontjainkból, elbírálni. Ennek a keresztülvitele még csak pénzbe sem kerülne...

* * *

Végül a fentiek egyenes folytatásaként: nemcsak kritikái, de egy vita-rovat is elkelne, melyben azok is hozzászólhatnának a G. Sz.-ben megjelent mellékletekhez és így a tanfolyamok munkáihoz, akik az ország távolabbi részein lakvannak, nem vehetnek részt a gyakorlati munkában, a közvetlen megbeszéléseken. Eleven, lüktető szakmai szellemi élet fejlődhetne így ki, melyben a hozzászólók elmondhatnák véleményüket, kifogásukat, helyeslésüket valamely szedés-

melléklettel kapcsolatban, amire válaszol a szerkesztő-kollégium kifejtendő szempontjait, hogy mit miért tartott helyesnek, jónak.

Mintegy táv-szeminárium fejlődhetne így ki, melybe az egész ország nyomdász-társadalma bevonható lenne.

E tervet említve néhány szak társam előtt, fölhívták figyelmemet a kollégák érzékenységre a gyakorolt bírálatokkal kapcsolatban. Ez az érzékenység jogos és érthető. Mégis szembe kell néznünk a hibákkal és bajokkal. Beszélünk kell a hibákról, tudatosítani kell azokat. Ez jó gyógykezelés lesz. Együtt aggódunk szakmánk közös sorsáért és ha a szeretet szavaival szólunk majd a hibákról, akkor a bírálat nem lesz bántó. Különböző is szakmai életünk van olyan színvonalas, hogy „bírálat illeti már, nem dicséret”.

Pándi Ferenc.

Stereotípiái matricák

A nyomtatóforma stereotípiái átalakításához szükséges eszközök egyike a matrica. Alapanyaga a papíros vagy annak anyaga, gyártható kézzel, több ívnek csírizes pasztával történő összeragasztásával, továbbá lemezalakban gépi úton. Jelen cikkben inkább a lemezmatrica és anyagának előállításával fogok foglalkozni, mivel ez közelebb áll a célomhoz: hogy a matricázandó forma kémiai lehetőségeit ismeressem, illetve a rongálás veszélyeire rámutassak.

A tömöntőnek még ezen túlmenően is ajánlatos a lemezmatrica gyártásával megismerkednie, mert hiszen enélkül a matrica gyártójával szemben nem tud a szükséges technikai igényekkel fellépni vagy indokolt esetben reklamációját nem tudja kellőleg és szakszerűen alátámasztani.

A matrica anyagát illetően többféle követelményeket támasztunk. Így elsősorban, hogy az lehetőleg minden munkához használható legyen. Jó legyen a közönséges tömör- és vegyes szedésű formákhoz, a rotációs nyomtatáshoz használatos köríves lemezekhez, továbbá vonalas klisékkel tűzdelt képes oldalakhoz, úgy kézi, mint gépi öntéshez egyaránt. Ma a követelményeknek eleget tenni még igen nehéz, de amint a továbbiakban látni fogjuk: nem lehetetlen. A gyártó feladata, hogy a felsorolt különféle munkákhoz megfelelő egységes típusú matricanyagot nyújtson. Ettől eltekintve, elvárjuk úgy az egységes típusú, mint a munkák szerint külön választott matricalemezekről, hogy a következő tulajdonságokkal bírjanak: Puha, szívós, amellett rugal-

mas, jó szívóképességű, egyenlő vastagságú, egyenletes zsugorodású, zárt képfelületű, csomómentes tömegből, továbbá tartós festésű réteggel készültek legyenek. Csakis ilyen tulajdonságokkal bíró matricával sikerül a képekben levő rajzoknak hű és éles visszaadása, finomvonalú betűk matricázása anélkül, hogy azokban kárt tehesünk. Az ilyen matrica nem fog elhúzódni vagy idő előtt kiszakadni, avagy minden öntés után zsugorodni. Színes munkák sikerét kizárólag egyenletesen zsugorodó matricalemezekkel biztosíthatjuk. Mindezekon kívül még igen nagy jelentősége van a minőség állandósításának is, mely nélkül mindig meglepetéseknek lehetünk kitéve, amennyiben azonos munkafeltételek mellett más és más eredményeket kapunk.

Magára a gyártásra térve, tudnunk kell, hogy a lemez- (száraz) matrica gyártásához mindazok az alapanyagok is szükségesek, melyek a jó minőségű és csaknem azonos tulajdonságokkal bíró itatópapír anyagát képezik. Így felhasználásra kerül: gyapot, gondosan válogatott régi famentes, puha kikészítésű papírosok, makulaturák és újságok. Ezeket az anyagokat a száraz papírfoszlathoz hasonló gépen, melyen a köhengerek helyett – a kerületen megfelelően elhelyezett – kések vágdalják az alájok kerülő anyagot apró rostanyaggá. Nyitott rostszálakra van szükség. A papírfoszlato alatt a rostok összezúzódnak, ami erősen csökkentené a szívóképességet s tetemesen hátráltatná a száradást. A hő elleni ellenálló-képesség fokozására ásványi anyagok, mint talkum, kaolin, magnézium és bolusz szolgálnak. A kiválasztott anyagokból mindenkor pontos százalékos arányban összeállítva masszát készítenek, melyet – mint a papírosnál – marónátron- vagy szódaoldatban mosnak, főznek, majd pedig szűrik. E folyamatokat a leggondosabb ellenőrzés mellett kell végezni, nehogy olyan csomók vagy homokszemcsék kerüljenek a lemez anyagába, majd pedig a matricába, amelyek a préselés alatt a klisébe vagy a betű képfelületébe nyomódva végeznék rongáló munkájukat. A már teljesen kidolgozott és kiegészített, erősen folyós anyagból alakítják ki szintén gépi úton a lemezt. A már nemezelődött anyagátjutva a kemény papírborítású simítóhengereken, felületi simaságot nyerve válik még bő nedvtartalmú lemezzé. Ez úton nyeri a lemez vastagságát, melynél igen nagy fontosságú, hogy az tényleg egyenlő legyen. Acélhengerekkel bármilyen egyenetlenség is kiegyenlíthető volna. A helyenkénti vastagabb felületi részek egyszerűen összepréselődnek.

A lemez rostanyagának illetően való kiegyenlítésével azonban használhatatlan matricanyagot nyernénk. Sokkal fontosabb a rostanyagának egyenletes elosztása és csaknem nyomás nélküli simítása. Egyenlőtlen belső sűrűségű lemezzel nem kaphatunk egyenletes préselésű matricát, mert a tömörebb helyeken a poncok nem volnának kipréselhetők. Az ilyen helyeken a matrica kifomálódását nem csupán mechanikai okok akadályozzák, hanem az is, hogy az ilyen erősen tömörített rostanyag vízfelszívó képessége is lényegesen gyengébb. Bizonyosság erre az, hogy a matrica ilyen helyeken törik ki leginkább. Ez a közvetlen oka a matrica vetemedésének is. Ugyanis az egyenlőtlen sűrűség által egyenlőtlenül szívó és száradó részek keletkeznek, melyek a lemezt egyenlőtlen térfogati elválásra kényszerítik.

A matricalemezek gyártásának további folyamata a szárítás és a képfelület kidolgozása. A lemezek szárítása szabályozható szárító berendezéssel ellátott kamrákban lassan és csak fokozatosan történik. A felület kidolgozását erre alkalmas kenőgépeken végzik. A felületi preparálás készítői módja és anyaga minden gyárnak gyártási titka, mindamellett tudjuk, hogy ez a műnyomó- vagy krétás papíros kidolgozásához hasonlóan, festés útján történik. Anyagának fő-fő alkotórésze az iszapolt bolognai kréta, talkum vagy rozsliszt és iszapolt krétaport, vagyis a kent matricához használatos csírizanyagok valamelyik összetétele. A formáról való leválás elősegítése céljából a felület még egy gyenge sztearinréteget is kap.

Amint látjuk: a matrica-lemez gyártásához minden technikai és vegyi felkészültség megvan, ezenkívül csupán gondosság és lelkiismeretesség kell a gyártás minden fázisában, hogy a termék a további vagyis a matricává történő feldolgozás összes követelményeinek megfelelően.

A matricalemez használhatósága a feldolgozásnál mutatkozik. Hőálló voltáról pedig úgy győződhetünk meg, ha egy lemezt darabot nyílt lángon elégetünk s hamvát lemérjük. A kellően hőálló lemez hamuja – a gyakorlat szerint – nem lehet kevesebb az eredeti súly 60 százalékánál.

Fontos még tudnunk, hogy a lemezek egyik irányban, mégpedig a gyártási irányban jobban zsugorodnak. Ennek kikeresése úgy történik, mint a papírosnál. A benedvesített lemez egyik irányban felkunkorodik, ez a keresett gyártási irány. Lehet szakítási próbával is megállapítani: az lesz az irány, amerre a lemez könnyebben szakad. Újabban vagy kívánságra a lemezek gyártási irányát $\leftarrow \circ \rightarrow$ jellel jelölik. Thalwieser A.

Egyszerű és kettős mássalhangzós szavak

Nagyon érdekes megfigyeléseket tehet a nyomdász a magyar helyesírás minden területén. Így különösen abban a tekintetben, hogy sok író egyszerű mássalhangzót ír, amikor kettős volna a helyén és kettőzi ott, ahol egyszerűt kellene írnia.

Ne vegyék tőlem rossznéven a szaktársak, ha őszintén azt is megmondom, hogy bizony sok kolléga követi az írók helytelen írását, ahelyett hogy szedés közben kijavítanák az írók hibáit.

A törvények nemtudása nem mentség – mondják a bírák. És ha nekik igazuk van, mennyire inkább van igazuk azoknak, akik azt mondják, hogy a magyar helyesírást sokkal könnyebb megismerni, mint azt a sok bonyolult, csavaros törvényt, amelyeknek nemtudása, be nem tartása és megkerülése miatt annyi embert állandóan büntetnek a hatóságok.

Vannak nekünk is kis törvénykönyveink, van Balassánk és az Akadémia kiadásában megjelenő helyesírási füzetek. Ezek mindenki részére hozzáférhető, megtanulhatók, nem úgy, mint a vaskos, száraz törvénykönyvek.

Amint vannak törvénytárgyalkodók, úgy akadnak szaktársaink között is mindig, akik a helyesírást magyarázzák, tanítják, jobban mondva: gyakoroltatják. Ezek közé sorolom szerény személyemet is. Egyetlen céloom, hogy minél többen minél helyesebben szedjenek magyarul a szaktársaim közül. Ezért csak azt kérem, hogy azok is olvassák el helyesírási cikkeimet, akiknek tulajdonképpen írom. Gyakorlati célomat csupán így tudom elérni. Eddig ezen a téren nem a legjobbak tapasztalataim.

A leggyakrabban hibásan látható szavakból egy kis szójegyzéket készítettem. Helyesen ezek így szedendők [szögletes zárójelben az akadémiai]:

afféle, két f betűvel, de: afelé [vagy az akadémiai helyesírás szerint: a felé], agancs (nem: agancs!), ahhoz, akként, akképpen [akképen], ő áld, felszólító vagy parancsoló módban: áldd meg!, ál (hamis), áll (főnév), áll (ige), apellál, átall, atilla (ruha), Attila (személynév), autogram [autogram], autoszuggesztív; bakara, Baedeker, bakancs, balerína, balett, barak, barokk, barrikád, benlakó, benfentes, benszülött [bennlakó, bennfentes, benszülött], biliárd, blokk, bocsat, bojkott, bosszú, bölcsesség [bölcsesség], brilliáns, Buddha, buddhizmus, bulldog, búfé;

celluloid, cellulóze, cikázik, cik-cak, clikk, cvikker, csat, csatol, csatos, csekk, cseresznye, csitt, de: csitít;

debattál, debella, delinkvens (nem: delikvens), desztillál, dilettáns, dokk, düled;

efelett [e felett], efemer, effajta, efféle, egyéb, egyelőre (nem: egyenlőre), egység, ehhez, éjszaka

[éjtszaka], ekként, ekképpen [ekképen], Elzász, epigram [epigramm], épen (egészen), éppen most, éply, époly, észszerű, excellenciás, excelsior, exteriőr, exterritoriális; fagagt, fáradság (vesződség), fáradság (fáradt állapot), fed, fedd! (felszólító), fedd, feddni (dorgálni), feketélik, fellebb vagy feljebb, fellebbezés, fenhangon, fenhéjázó, fenkölt [ezeket az Akadémia két n-nel írja: fennhangon, fennhéjázó, fennkölt], fénynyaláb, fiáker, flotilla, flotta, foxterrier, főllebb, fullad, fülledt;

gally, geny, genyedéses, Gerhart Hauptmann, gerilla, gramm, grammatika, grammofón [az Akadémia a gramm végű szókat minden összetételükben két m-mel írja: autogram, monogram, telegram stb.], Balassa csupán a súlyt jelentő grammat (centi-, deka-, kilogram), gyászszertartás, gyullad;

had (katonaság), hadd (halljam!), halhatatlan (örökké élő), halhatatlan (nem hallható, halk), hanyatt fekszik, hidd el!, higgyed el, híja, híján (kis híja), utcahosszat [utcahosszat], hússzal, hússzor;

idézet (főnév), idézett (multidejű ige), ij, ijasok (hibás: ijjasok), impreszió (nem: impresszió, semmi közönsége nincsen az impressziószerű szavakkal; az olasz impresario-ból ered; a német Duden is Impresario-nak írja), impresszum (nem: impresszió!); intézet (főnév), intézett (ige); a latinos in- kezdetű szavak m és p előtt ezt az in-t lm-mé változtatják: Immakulátus, immineus, immobil, immúnis, impraktikus, imparlamentáris, imprimal stb.; egyébként megmarad az in: inaktív, indemnitás, inkluzív, inkriminál, inspirál, intendáns, invenció és így tovább;

játssza (a szerepet): ezen a ponton sok író és szedő hibázik, mert gyakran olvashatjuk így: a szerepet Greta Garbo játsza. Ez nagy hiba, mert „játssza” az elbeszélő mult egyszám harmadik személyű alanyi ragozású alakja pl: én játszék, te játszál, ő játsza. A jelentő mód jelen idő tárgyas ragozása: én játszom, te játszod, ő játssza; mi játszunk, ti játszátok, ők játsszák. Tehát helyesen így kell szedni: a szerepet Harry Baur játssza, a főszerepeket a legjobb színészek játsszák; javall, javallat, javallható [az Akadémia helyesírási füzete második helyen megengedi egy l-lel is: javalat, javalni], jöjj, jöjjön, jössz;

Kamer Mayer Károly, karikatúra, katolikus [katholikus], kesztyű (nem: keztyű!), kevésbé [kevésbbé], kocma [korcsma is], konkurál, konkurrencia, könny, könnyű (költői), könnyű (nem nehéz), köpeny, közé, közzétni (közölni), Krakkó, kulcsosomó, kulcsont; mint az in latin prepozíció után, a kon előrag után is az n m-mé változik m és p előtt, pl: kommentál, kommerciális, kommün, kompakt, kompetens, komplikál, komprimál, kompromisszum stb., de: komisszió, komiszárius;

lábod, lakk, lakkoz, lapp (nép), láttamoz, láttára, lebencs, lebben, lehell, lehellet [Ak.: lehel is], lejjebb, lélegzés [lélekzés], lopódzik, lőj, lője, lőjön (nem: lője, lőjjön!), lövell, Luxemburg, lyuggat;

mállik, mállékony, megy (menni), meggy (gyümölcs), meny, menyé, menyasszony, menyegző, menyecske, menny (égboltozat), mennydörgés, mennyezet, mezsge [mesgye], millenáris, millennium, Mississipp, motozkál [motozkál]; mulatt (félnéger), más: ő mulat (ige); nagygyűlés, naphosszat [naphosszat], nátha, nyagget, nyáladzik, nyilal, de: nyillallik, nyillallott;

ortodox, ortográfia, ősszeség [összeség], ötvény; pakkol, pállik, pállott, papagáj (nem papagály!), parallel, parkett, passiójáték (nem: passziójáték!), pasztell, pasztilla, patológia, pellagra, pitymallat, pitymallik; restelni, restelleni, rizzsel, ritmus, rója, rosszszagú, rosszszájú, rosszszívű, rúzzsal;

sakk, sakkör, sápadt, sárgállik, sarkállik, semeddig, semilyen (se-milyen az összetétel és nem: semmi-lyen), semminemű, semmiség (csekélység), semmisség, semmisségi panasz, sillabizál, sokell, sokallja, sokk (ideg-sokk), Semmelweis Ignác, Somssich, sugall, sugállat, süllyed, süllyeszt, szakáll, szál (egy szál virág), száll, szállani (megszállni), szegfű (nem: szekfű!), Szekfű

Gyula történettudós, székfű, szenny, szeretet (főnév), szeretett (multidejű ige), szervezet (főnév), szervezett (multidejű ige), szíj, szíjaz, szögél, szögelleni, szökell, szőlő [szöllő is], szuggesztív;

talpalatnyi (nem: talpalatny!), tapogatózik, tapogatódzzon, tarokk, terrasz, terrénom, tikett, tikkad, torkol, torkollik, tősgyökerez, tüsszen;

ucca [utca], uccahosszat [utcahosszat], új (nem régi), ujj (kéz vagy láb uja), újjászületik, ujjas, ujjong, újonnan, ülő (ember), üllő (főnév);

vacillál, válfaj, vállk, váll, var (főnév), varr (ige), ventilál, ventilátor (nem: ventilátor!), veszteség (kár), veszteség (vesztes állapot), visszás, visszer, visszhang; Württemberg (nem: Würtenberg l); zsóllye, zsúp.

Ebbe a rövid szójegyzékbe igyekeztem sűríteni azokat a szavakat, amelyeket leggyakrabban látunk helytelenül. A legutóbb lefolyt választások idején láthattunk olyan plakátot, amelyen csaknem félméteres betűkkel választói „nagygyűlésre” hívták a választókat. Ez a szó két szóból van összetéve, amelyet nem lehet csonkítani: nagygyűlés, mint kulcsosomó, kulcsosont, észszerű, gyászszertartás és több ilyen. A kétjegyű mássalhangzós szavakat csak a -val, -vel, -vá, -vé ragos esetekben csonkítjuk meg, például: arannyal, hadnaggal, lénnel, fénnel, Béccsel, résszel, vésszel, arannyá válik, hadnaggá lett, mélyé, ronccsa, rosszá stb. Az összetett főnevek, mint jeggyűri, kókuszszappan, penészszag stb. nem csonkultak meg.

Sokszor látjuk nyomtatásban ezt is: mond és írdd, oszdd el, mond meg neki stb. Nyilván nem tudja mindenki, hogy mikor kell a felszólító mód 2. személy esetében két d betűt írni. Ezt nagyon könnyű elsajátítani: adjad, áldjad, mondjad, írjad, osszad, imádjad, védjed, ismerjed, óvjad stb. szavakat kurtítsuk meg. Ahol a szó gyöke d, az a szó a felszólító mód 2. személyes ragozásában még egy d-t kap, amelyik szó nem végződik d-vel, csak egy d-t kap a felszólító vagy parancsoló módban. Pl: adjad: add, áldjad: áldd, mondjad: mondd, írjad: írd, osszad: oszd, imádjad: imádd, védjed: véd, ismerjed: ismerd, óvjad: óvd és így tovább.

Ha ez nehéz, tehetünk egyszerűbb próbát is: ő áld; a felszólító módban az egyes szám 3. személyű ragozásban d-t teszünk hozzá, tehát: áldd; ő ír, tehát: ír; ő véd, tehát: véd; ő vádol, tehát: vádol; ő olvas, tehát: olvasd; ő ad, tehát: add; ő rak, tehát: rakd; ő álmod(ik), tehát: álmodd; ő szed, felszólító módban: szedd!

Ez az utóbbi módszer azonban nem minden esetben válik be. Pl: ő ró: ródd; ő szó: szódd; ő lő: lödd stb. De egyes kivételektől eltekintve, a fenti két próba egybevételével mindenki meg tudja állapítani, mikor kell kettő és mikor egy d a felszólító mód 2. személy ragozásában. Herzog S.

LÁMPAGYÁRI

LERAKATOM

VII, SAJÓ U. 1

Esillár

Tervezte és ólomba véste Sztraka Zoltán.

IGEN TISZTELT

HÖLGYEIM! VAN

SZERENCSEM AZ

ÚJ ELJÁRASSAL

KÉSZÜLT HI-HÓ

PARFÖMJEIMET

A HÖLGYEKNEK

IS FIGYELMÉBE

AJÁNLANI. AKI

MOST RENDELI

MEG, JUTÁNYOS

ÁRBAN KAPJA!

Hi-Hó

TAVASZI RÓZSAILLATOK

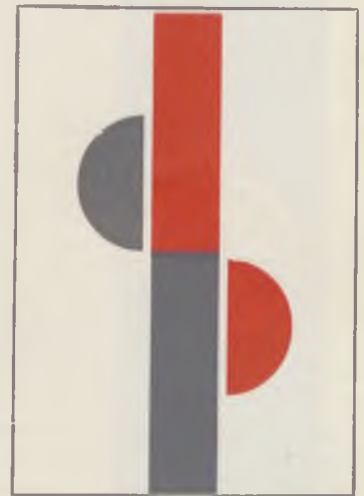
BUDAPEST VII, CSENGERY UCCA 1

Tervezte Sztraka Zoltán.

AZ ÓRA BIZALMI CIKKI
BÍRÓ JÓZSEF
 MODERN ÓRÁS, BUDAPEST VI, TÚ UCCA 1

Tervezte Sztraka Zoltán. Ólomba véste Benák Béla.

Tervezte Szilágyi Sándor.

ORDASI FERENC

OKLEVELES MODERN TAPÉTÁZÓ, SZOBAFESTŐ,
 MÁZOLÓ ÉS FÉNYEZŐ
 BUDAPEST V, VÁCI ÚT 2. SZÁM
 TELEFÓN: 123-234
 TAPÉTÁK - MŰVÉSZI TERVEZÉSEK - SZAB. ELJÁRÁS

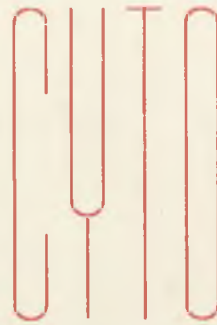
Tervezte Münz Jenő. Ólomba véste Nagy Károly.

GÁBOR
ENDRE
ÉPÍTÉSZMÉRNÖK

PESTSZENTLŐRINC
KOSSUTH UCCÁ 1
TELEFÓN: 111-132

Tervezte ifj. Sütő László. Ólomba véste Stanczel Ferenc.

GYÁRTMÁNYÚ PÍPERECIKKEK VILÁGHÍRŰEK

P A R F Ő M Ő K

K Ő L N I K

K R É M E K

KAPHATÓK AZ ÖSSZES

JOBB SZAKÜZLETEKBEN

Tervezte ifj. Sütő László.

ATLANTO
MENETJEGY-
IRODA

Tájékoztató osztály

BUDAPEST VIII, BÉRKOCSIS UCCÁ 9

- Hálólhelyek, elsőosztályú kabinok lefoglalása a világ összes vonalaira* ●
- Díjtalan felvilágosítás* ● *Hírlap, folyóirat, képeslap és könyvkereskedés* ●
- Előfizetések felvétele a világ összes lapjaira, folyóirataira, magazinjaira* ●

KÜLFÖLDI DIVATLAPKÜLÖNLEGESSÉGEK

Tervezte Baranek J. György.
Ólomba véste Nagy Károly.

KARÁCSONYRA ÉS ALKALMAKRA

MAGYAROS TÁRGYAKAT VEGYEN

MAGYAROS BOLT

NÉPMŰVÉSZETI, KÉZIPARI CIKKEK,

NIPPEK, EMLÉK- ÉS DISZTÁRGYAK

BUDAPEST VI. ANDRÁSSY ÚT 122

Tervezte Blaskó Nándor.

Borárlap

FEHÉR BOROK:

1933. évi Hárslevelű, savanykás asztali	1.20
1933. évi Zóldszilváni, édeskés, nemes	1.30
1934. évi Finom, édes pecsenyeborok	1.60

VÖRÖS BOROK:

1935. évi Szekszárdi, könnyű, édes ízű	1.40
1935. évi Szemelt, savanykás ízű asztali	1.30
1933. évi Szekszárdi bikavér, édeskés	1.80

KÜLÖNLEGESSÉGEK:

1922. évi Karlócai édes furmint, asztali	1.80
1907. évi Mecsekvidéki édeskés asztali	2.90
1909. évi Legfínomabb édeskés tokaji	2.40

SOLYMOS BORPINCE

Tervezte Selmeczi József.

*SZÖNYEG, FÜGGÖNY,
ÁGYTERÍTŐ, PAPAN,
BÚTORSZÖVET, ERŐS
MATRAC- ÉS SEZLON-
ANYAG, PAMLAG ÉS
LINÓLEUM, FALVÉDŐ
ÉS MÁS SZAKMABELI
CIKKEK KAPHATÓK!*

REINER EMIL

BUDAPEST VI. GR. TISZA ISTVÁN UCCA 12. SZ.

Tervezte Sztraka Zoltán.

ELSŐ BUDAPESTI VASGYÁR LÉRAKATA

kéri

VASÜZLETE, VI, KÉSMÁRK UCCA 2. SZÁM

12. sz. árjegyzék

Mindenfajta vasárak, kályhák, vasalók, fogók, reszelők, fúrók, csavarok és mindenféle kőműves-, asztalos-, lakatos- és kerti vas-szerszámok. A legújabb fajtájú csaváros és T-alakú vasrudak kaphatók. Angliából megérkeztek már a legújabb vascsövek (l. ezen árjegyzék 4. és 12. oldalát)

Tervezte és ólomba véste Kurcsics Ernő.

DODO

*I N G K É S Z Í T Ő
I N G E T A L E G J O B B A N
É S A L E G O L C S Ó B B A N
B U D A P E S T , Ő S Z U . 3 9*

Tervezte Münz Jenő.
Ólomba véste Heckel József.

Tervezte Eisenstädter József.
Ólomba véste Höchst Pál.

***Szerezzen gyermekének
örömet
Réti-játékkülönlegességgel
Zöldmező uca 3***

Asszonyom!

Női Kalap - szalónomat új üzlethelyiségeimben

IV, Haris-bazár 5. sz. alatt ismét megnyitottam.

Kiterjedt vevőköröm eddigi megalégedésére

hivatkozom, kérve asszonyomat, hogy kitüntető

bizalmával engem újból megtisztelni szíves-

kedjen. Biztosíthatom tapasztalatom és külföldi

összeköttetéseim révén, hogy nagyb. vevőim

igényeit minden tekintetben teljesen kielégítem

NAGYBECSŰ TISZTELETTEL

JUHÁSZNÉ

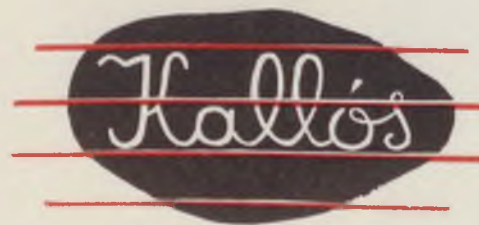

CUKORKAGYÁR. TELEFÓN: 123-456

XIII, ORSZÁGBÍRÓ UCCA 66. SZÁM

Tervezte és ólomba véste Stanczel Ferenc.

Szerezzen gyermekének örömet

IV. EGYETEM UCCA 44

JÁTÉKKULONLEGESSÉGEKKEL

Tervezte Buxbaum József ólomba véste Nagy Károly.

A nyomdaipari üzemek kialakulása

A termelés technikájának kis és nagy üzem közötti szervesen összefüggő fejlődése talán egy iparágban sem mutatkozik meg annyira, mint a könyvnyomdászatban. A sokszor nagyon is eltérő géptechnikai nyomda-berendezések ellenére: kétségtelen, hogy a kis és nagy nyomdaüzemekben a termelést eredményező munkafolyamat közös alapokon nyugszik.

Ennek talán az a magyarázata, hogy a nyomdaipar, még a mai modern technikai vívmányokkal felszerelten is, sok-sok tekintetben megőrizte az évszázados hagyományokon alapuló mesterségbeli sajátosságokat. Gutenberg ősatyánk zseniális elgondolásai, melyek a könyvnyomdászatot megteremtették, a legbonyolultabb nyomdagép-szerkezeteknek és a bámulatra méltó nagyteljesítményű gépcsodáknak ma is alapaszimul szolgálhatnak.

Nézzük csak például a legjobban bevált és ennek folytán világszerte legelterjedtebb típusú szedőgépet, Mergenthaler Linotype-gépet, melynek átütő sikere éppen abban rejlik, hogy a kéziszedés alapvető munkafolyamatát a leghasonlatosabban egyeztetette össze a szedőgép mechanizmusával. A betűszekrény módosítottan a matricákat tartalmazó magazinban jelentkezik. Az egyes betűkért a szedőgépen is külön-külön kell nyúlni, melyek a kéziszedés sorjázójához hasonlóan a gyűjtőben sorakoznak és tele sorként kizárandók. A matricák körforgásában a szedés-osztás elve, a szétszedhető betűk alap gondolata nyilatkozik meg. A gép-szedő is kézzel dolgozik tulajdonképpen és csak a matricák elosztása és az öntési folyamat történik teljesen automatikusan.

De a gutenbergi kéziszedés alapeszméje a szedőgép feltalálása óta keletkezett más módosításokban is jelentkezik. A nagytörzsű címek szedéséhez alkalmazott Ludlow-féle szedés-öntési rendszer még jobban közelített a kéziszedésnek alap gondolatához. Magyar szempontból különösen értékes rámutatni dr. Mórincz Miklós nyomdaigazgató új szedési rendszerére, mely százszázalékos kéziszedés, betűöntődei anyag felhasználásával. Még lesz alkalmunk erre a munkaeljárásra részletesebben visszatérni. Most csupán annak megállapítására szorítokunk, hogy dr. Mórincz Miklós szedési rendszere a termelésben gyakorlatilag alkalmazva bevált. Előnye az abszolút higiénikus, porképződést kiküszöbölő munkamód, továbbá a szokásos szekrények terjedelméhez képest

racionalis helymegtakarítás és a szedésteljesítménynek olyan meggyorsítása, mely kalkulációs szempontból a kéziszedés helyzetét a gépszedéssel szemben igen jelentékeny mértékben megkönnyíti.

De nemcsak a szedés, hanem a nyomtatás területén is az a helyzet, hogy a nyomdászat alapvető, jellemző mesterségbeli munkaeljárásai sok vonatkozásban, főleg a nyomtatás előkészítésénél, érvényesülnek. A leghatalmasabb, legmodernebb gépekkel felszerelt nyomdaüzem lelke továbbra is a nyomdász-mesterember, aki nemcsak az újszerű mechanizmusokat irányítja, hanem végtelen aprólékosságig menő nyomdászati szaktudásával, intelligenciájával és sokszor művészi ízlésével a nyomdatermékek szellemi és művészeti tartalmának megfelelő egyéni jelleget kölcsönöz.

A nyomdászatnak ez a sajátos alapvető tulajdonsága szabta meg egyúttal a nyomdaipari üzemek kialakulását. A kisebb-szerű nyomdaműhely kiinduló alapját képezte a hatalmas, nagyteljesítményű gépekkel felszerelt nagyüzemek, mert a kétféle között a nagy különbözőségek dacára megvan a szerves összefüggés, mely lehetővé teszi a rendszeresen kialakuló fejlődést.

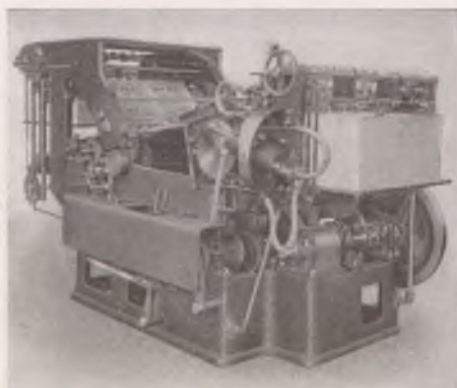
Külföldön számos példa tanuskodik arról, hogy az egykori kis nyomdaüzemek egyéni vagy családi tulajdonban maradván, nagyüzemkékké fejlődtek. A magyar viszonyok mások ugyan, de a hazai nagy nyomdávalalatok jórésze eredetileg kisebb üzemekből keletkezett. Igen tanulságos ezzel a körülménnyel kapcsolatban a fontosabb nagyüzemeink közül többeknek kialakulására rámutatni.

Magyarország legrégebbi folyamatosan működő nyomdája az Egyetemi Nyomda, melynek története visszavezet az 1577. esztendőbe. Az Athenaeum-Nyomda, amely 1868-ban alakult, az Emich-féle nyomda folytatásaként működik. Az 1873-ban alapított Franklin-Társulat nyomdájának őse a közel 150 esztendeig virágzott Landerer-család tipográfiaja, a későbbi Landerer és Heckenast-nyomda volt. A Hungária-Nyomdat, mely eredetileg a Bendiner Testvérek és a Grünwald cég tulajdonát képezte, 1875-ben alapította Bródy Zsigmond. A Légrády Testvérek nyomdájának története az 1854. évről kezdődik. A Pesti Lloyd-Társulat nyomdája keletkezésének története összefügg Müller Emil 1848-ban létesült kis nyomtatóműhelyével. A Pallas-Stádium a Wilckens és Waidl-nyomda átvételével alakult 1884-ben. Az egykor nagyon is számottevő Pesti Könyvnyomda Rt.-ot 1868-ban alapították. Az üzemek kialakulásában jelent-

kező szerves fejlődés még szembetűnőbb a középnyomdánál. Sok nyomdatulajdonos kis üzemből fejlesztette nagygyá és hírnevessé nyomdáját. Ilyen vonatkozásban mint szép példára hivatkozhatunk a Hornyánszky-nyomdára, mely csak a világháborút követő időben adta fel önállóságát, továbbá az európai hírű gyomai Kner-nyomdára. Ez utóbbinak alapja pedig csak egyetlen kézisajtó és 75 forint tőke volt.

A felsorolt adatokból látható, hogy a ki-egyezés utáni időben, mely Magyarország-nak páratlan kulturális és gazdasági fellendülést hozott, alakultak ki többnyire a fennálló kisebb és középszerű nyomdákban a mai nagy nyomdaüzemek. Hogy a fejlődés milyen arányú volt, mutatják a következő adatok: 1860-ban Budapesten 14 nyomda volt 42 gyorsajtóval, melyekben háromszáz szakmunkás dolgozott. 1876-ban, tizenhat évvel később, már 50 nyomda volt 682 segéddel, akik mellett 468 tanonc dolgozott. A nyomdákban ekkor 164 gyorsajtó és 61 kézisajtó működött. Ezidőtájt már egyre sűrűbben jelentkeztek az újabb nyomdaipari technikai vívmányok, melyek a nagy nyomdákba egymásután bevonultak. A napilapokat egy ideig még gyorsajtón nyomtatták, de már 1877-ben felállították az első körforgógépet a Pester Lloyd részére és ekkor hozatta meg a Franklin-nyomda az első komplett betűöntő gépet. A nyomdák felszerelése folyton tökéletesedett és a fotokémigráfia által lehetővé vált illusztrációs nyomtatás a könyvnyomdászat színvonalát és a termelőeszközök teljesítő képességét nagyban emelte. Később a szedőgépek is működésbe léptek. Az első szedőgépet a Pallas-nyomda vette meg 1897-ben, a Typograph-rendszerű gépnek egyik őspéldányát. 1900-ban a Budapesti Hirlap nyomdája két Linotypeot hozott s a következő évben nyolc újabb ilyen géppel tért át a nyomda a mechanikus szedésre. Ezzel megkezdődött nálunk is a szedőgépeknek az igazi inváziója.

A világháborús korszak a nyomdaüzemek kialakulásában is választó vonalat jelentett. A sokszorosító iparok területén a világháborúig a könyvnyomdászat olyan vezető szerepet játszott, hogy mellette a többi grafikai ipar jelentősége alárendelt volt. A világháború után a helyzet kezd megváltozni. A betű mellett a képre is, főleg pedig a színes képre nagy súlyt helyeznek. Az offset és a mélynyomatás géptechnikai újdonosságai, a fotokémigráfiai ipar új lehetőségei oly teljesítményekkel jelentkeztek, aminek a nagy nyomdaüzemek szükségszerűen felfigyeltek. A nyomdávalalatok, melyeknek

A LÁNG L. GÉPGYÁR RT
AUTOLANG nyomtató

automatájának nemzetközi sikere:

rövid idő alatt a *tizedik*

gép szállítatik az angol

világbirodalom területére

fejlődése azelőtt túlnyomórészt a könyvnyomdászatra irányult, további kialakulásuk folyamán – s ez a legutóbbi évtizedek legjellemzőbb tanulsága – az újszerű nyomtatóeljárások egyre intenzívebb felkarolására törekedtek. Az illusztrációs anyagot előállító fotokémigráfia, mely azelőtt kizárólag a könyvnyomdászatot szolgálta, az offset és a mélynyomtatás területén új és nagyszerű érvényesülésre talált. Sok esetben a magasnyomtatás rovására a sík- és mélynyomtatás hatalmasan előretört és ez a tény a nyomdaüzemek képét is megváltoztatta s állandóan továbbalakítja. Ez a fejlődési irányzat, melyről pontosan nem tudjuk, hogy a közepén vagy csak elején tartunk-e: a nyomdaüzemek kialakulásában döntő szerepet játszik. Hogy az üzemek további kialakulásában mit hoz még a jövő, nem tudhatjuk. Bizonyos, hogy a sokszorosító technikák egymásközötti viaskodásában

– s ez ma már sok esetben egyazon üzem keretében folyik le – az a nyomtatási eljárás kerül fölénybe, mely minőségileg és kalkulációs szempontból több előnyt nyújt az adott esetekben.

Mindenesetre jogosszakmai egoizmusból törekednünk kell arra, hogy az évszázados hagyományok rendszeres fejlődésén alapuló könyvnyomdászatan rejlt összes jelenlegi és jövőbeli lehetőségeket kihasználjuk. A könyvnyomdászati szöveg nyomtatása tekintetében nemcsak most, de bizonyos, hogy még sokáig felülmulthatatlan marad. Azt is el kell ismerni, hogy az illusztrációs nyomtatás területén pontosság és gondoskivitel tekintetében a könyvnyomdai autotípiák a többi eljárások között sajátságos egyéni jellegükkel kitűnnek. A fejlődési folyamat azonban azt is mutatja, hogy a könyvnyomdai üzemek további kialakulásuk folyamán egyre inkább grafikai üzemekké lesznek. A könyvnyomdászoknak az összes grafikai iparokat is összefoglalóan áttekinthető szaktudása révén az új feladatokban való elmélyülés és a könyvnyomdai termékek minőségi, valamint gazdasági szempontjainak állandó megjavítása: azok a problémák, melyekkel foglalkoznunk kell. Az újszerű problémáink helyes megoldásával a technikailag szerves fejlődést továbbfolytató könyvnyomdászat, az elsőbbségijogot megszilárdítva, az üzemek és a sokszorosító iparok további kialakulásában is megőrizheti vezető szerepét. Székely Artúr II.

Az illusztrációs nyomtatás új útjai

A könyvnyomdai illusztrációs nyomtatásnak közel ötszázéves multja van. Fejlődése három időszakra osztható és pedig: az első időszak tartott a könyvnyomtatás feltalálásától a gyorsajtó feltalálásáig, a második a gyorsajtó feltalálásától az autotípiá feltalálásáig, a harmadik pedig ettől fogva a három-négyszínű nyomtatás feltalálásán keresztül egészen napjainkig. A fametszés művészetéhez egykor a legszebb eredménnyel simult hozzá a könyvnyomtatóipar felszerelése. Kultiválásának nyomtatástechnikai szempontból semmiféle akadálya nem volt,

hiszen a rongyból készült papíros a maga nemes struktúrájával hozzátartozott a fametszet vonalaihoz, amit a fénytelen és barnásfekete festék egészített ki. Ennyiből állt az akkori könyv megformálása. Szűk határok között mozgó formálási lehetőség volt ez, de telve nemesnél nemesebb részletekkel, amelyekből az utólérhetetlen eredmények születtek. Ezeknek az eredményeknek a fizikai része szintén a lehető legprimitívabb adottságokból keletkezett. A fából való kézisajtó a nyomtatás ereje szempontjából nem volt nagyon megerterhelve, mert a nedvesített papíros azt nem követelte meg. A nyomtatási processzusnak végbemenése jócskán hosszadalmasabb volt ugyan, de azért a festék szépen megfeküdt a papírosra, amit annak lehet tulajdonítani, hogy minden papírost nyomtatás előtt nedvesítették. Ez biztosította a szép, egyenletes nyomtatást is.

Az illusztrációs nyomtatás területén a könyvnyomtatás feltalálásától kezdve egészen a gyorsajtó feltalálásáig, tehát közel három és fél évszázadon keresztül, semmi változás nem történt. A könyvnek az illusztrálására művészi szempontból kizárólag fametszettel történt, melynek a formanyelvét a fa nemes anyagába vitték át, amit a felülmulthatatlan ihleti erő tetőzött be. A gyorsajtó feltalálása eleinte ebben a tekintetben szintén nem hozott változást. A nemes anyag-szerűségben, úgy mint a papírosban és a festékben továbbra is bővelkedett a könyvnyomdász, a nyomtatástechnika lehetőségei pedig inkább csak terjedelemben és időben változtak meg. A fametszés formanyelvében látszólag újabb utak kezdtek nyílni, azonban ezek az új utak nyomtatástechnikai szempontból szintén nem szabtak más előfeltételeket, annál is inkább, mert a papírosban és a festékben a fametszetnek az új formanyelve nem követelt változást. Ez megmaradt változatlanul és a könyvnyomdai illusztrációs nyomtatás élte a maga tobzódó életét. Ez a magyarázata annak, hogy a 19. század első feléig megjelent könyvek-ből olyan erő sugárzik ki, amely megfoghatatlan számunkra. Már a 19. század második felében és a 20. század könyvei közül csak azok a példányok közelítik ezt meg, amelyek szintén olyan anyagokból készültek. Ezek pedig nem lehetnek mások, mint

HARTMANN TESTVÉREK-
„ONYX“

NYOMDAFESTÉKGYÁRA RT.
BUDAPEST VI, FORGÁCH UCCA 19
TELEFÓNSZÁM: 292-074, 298-586

Gyárt mélynyomó-, offset-, kő- és könyvnyomdai, rotációs-, gumi-nyomó-, valamint sokszorosító színes és fekete festékeket.

luxus-kiadások, amelyek az egyszerű, laikus halandó előtt majdnem ismeretlenek.

A 19. század első felének a végén, a cinklemezbe való maratással kezdődik az a kor, mely a könyvnyomtatóipar általános mechanizálásának és industrializálásának az alapját vetette meg. Ez a dátum vezette be a kémiát a könyvnyomtatóipar megsegítésére, sajnos, csak az anyagi erejének a növelésére, mert ami a művészi részt illeti, joggal nevezhető e dátum katasztrófálisnak.

Nyomatási erő tekintetében a cinklemez nem kívánt nagyobb fizikai erőt, mint a fa, s ezért a gyorsajtó építésének tekintetében nem történt változás, annál is inkább, mert ezzel az eljárással egyelőre csak vonalas rajzú kliséket készítettek, melyek a rongyból készült és kézzel merített vagy gépen készült papíron minden fennakadás nélkül nyomtatódtak.

A cinklemezbe való maratásnak a feltalálása mindamellett kezdetét jelentette annak a nagy átalakulásnak, mely a könyvnyomdai illusztrációs nyomás terén feltartóztatlanul bekövetkezett. 1850 körül már foglalkoztak a képnek féltónusokra való felbontásával, vagyis az autotípia felfedezése ekkor már úton volt, azonban majd egy fél évszázadra volt szükség, míg végre 1882-ben Meisenbach György betetőzte a sok kísérletezést az általa feltalált autotípiai eljárással.

Itt már benne volt a könyvnyomtatóipar a nagy kaoszban. Ez meglátszik azokon a munkákon, amelyek abban az időben hagyták el a sajtót. Csupa technikai primitívség az egész, de nem az a primitívség, mint a fametszetnél, mely szinte akaratlanul is magán viselte a művészetnek a meleg lehelletét, hanem az a hideg, merev, érzéketlen lélek nélkülség, amely nem tud simulni, mert nincsen benne a művészetből egy porcikányi sem. Az industrializálás korának a kezdete ez; hiszen ez az egy találmány teljesen más irányba terelte a papírgyártást, létre hozta a festékgyártás terén a kémia új sikereit, megváltoztatta a könyvnyomdai gyorsajtó építésének irányvonalát, maga után vonta a nyomtatástechnika bonyolultságát és nyomában kialakult a nyomtatástechnikának egész szakirodalma.

Az autotípia legelső sorban a papírgyártást kényszerítette eddig teljesen ismeret-

len területre. A régi papíros struktúrák felületű volt, vagyis meglátszott rajta a kézi merítőszita drót- vagy zsinórhálózata. Természetesen ez nem volt alkalmas arra, hogy rajta az autotípia kifogástalanul nyomtatódjon. A géppapíros szintén nem volt ennek a célnak megfelelő.

A 19. század végén és a 20. század elején a papírgyártás meglepte a szakvilágot a kréta-réteggel bevont és tükörsímára vasalt kromópapírossal, ami az autotípia legyőzhetővé tette. Esztétikai szempontból ez nem szolgált előnyére, de technikai szempontból olyan rohamos fejlődést biztosított a számára, mely véglegesítette fennmaradását. Mellékhatásai lettek az idők folyamán: a duplex és triplex autotípia, fischertípia, szemcsés raszterű autotípia alapnyomattal, egy lemeztől való nyomtatás két színben, továbbá a három- és négyszínnyomtatás, citokrómia, autokrómia és egyéb kromotípiák, melyeknek se szeri, se száma.

A reliefszerű kézi egyengetés ebben az időben a tetőfokát kezdte elérni, ezért mind gyakrabban és gyakrabban lehetett hangokat hallani a mechanikai erőegyengetés kísérletezéséről, mely először kizárólag a porzás alapelvén történt. Ez azonban csak kísérletezés maradt. Ennél biztosabb megoldást talált fel dr Albert, aki a reliefet magába az autotípiai lemezbe préselte be. A dr Albert-féle klisé tehát relief-klisé volt, amelyen a sötét részek magasabban és a világos részek mélyebben feküdtek. Az eredmény kitűnő volt, de a relief-klisé drágák voltak. A kézi kivágásoknak a nyomóhengeren való alkalmazása kezdettől fogva bizonyos komplikációt rejtett magában és a legpontosabb munkát követelte, mert ellenkező esetben többet ártott, mint használt. Természetesen a pontos kézi kivágás és annak pontos felragasztása hosszadalmas időt vett igénybe, olyannyira, hogy a versengés arra kezdte kényszeríteni a szakembereket, hogy valami gyorsabb technikai megoldáshoz folyamodjanak, mely végső eredményben biztosabb és jobb eredményt biztosítson. Ez a törekvés hozta felszínre azt a megoldást, hogy a kézi kivágásokat nem a nyomóhengerre, hanem a lemez és a fatönk, illetve a vasalótét közé helyezték el. Ezzel a megoldással elestek azok a komp-

Rézléniagyár
Könyvkötészeti anyagok
raktára

Első Magyar Betűöntő Rt

Budapest VI,
Dessewffy uca 32
Tel.: 122-370, 127-118

likációk, melyek olyan hosszadalmassá tették az illusztrációs formák egyengetését. A kézi kivágásokat nem kellett többé olyan hajszálpontosan kivágni, hanem elégséges volt a világos részeket egy vastagabb papírlapból eltávolítani és az alaplapra felragasztani. Az alulról való aláírák azonban korántsem jutott az illusztrációk egyengetésénél a végleges megoldáshoz. Hogy még ezt a nagyolt kivágást is mellőzni lehessen, a gumikendő alkalmazásához folyamodtak, mellyel nem remélt eredményeket értek el. Természetesen felismerve ennek előnyeit és hátrányait, különféleképpen alkalmazták és alkalmazzák még a mai időben is. Voltak és vannak esetek, amikor a gumikendő közvetlen a nyomóhengerre kerül és egy nedvesített ívvel szorítják le. Ez az eljárás a fix nyomóhengerborítást szolgálja. Előfordul az is, hogy a fix nyomóhengerborítás fölé kerül a gumi, amelyre azután egy feszített ív kerül és csak arra rá az egyengetés. A megállapodás ebben a tekintetben az, hogy a gumikendő vagy paragumi az egyengetés fölé kerül, s azt legfeljebb egy-két ív választja el a nyomtatandó papírostól. Ami

DIÓSGYŐRI
PAPÍRGYÁR RT.

ALAPÍTTATOTT 1782-BEN
KERESK.IGAZGATÓSÁG ÉS VEZÉRKÉPV.:
ELSŐ MAGYAR PAPIRIPAR RT.
BUDAPEST V, ARANY JÁNOS UCCA 10. SZ.
TELEFÓNSZÁM: *124-283

LUTZ LAKK- ÉS
FESTÉKGYÁR RT
BUDAPEST XIV, ÖRNAGY UCCA 4. SZ.
TELEFONOK: *297-229 (SOROZAT)

Kő- és könyv-
nyomdai fekete és min-
denféle színes festékek,
rotációs és guminyomó festékek stb. stb.

az illusztrációk egyengetése terén ezenkívül történt, az már a mechanika térhódítása a könyvnyomdai iparban. A többféle porzási eljárással történt kísérletezés meddőnek bizonyult, mint ahogy ez az eljárás máma sem tökéletes. Így jutottunk el a maratási eljárásához, mely a gyakorlati életben az első perctől kezdve a legmesszebbmenőleg felelt meg. Egy bizonyos fejlődési folyamaton azonban ennek is keresztül kellett mennie. A jelenlegi végső kialakulásának a lényege abban van, hogy a kétoldalas relief helyett csak egyoldalasat alkalmaznak. Ezzel a megoldással sokat veszített ez az egyengetés a merevségéből, ami különösen tégyeles sajtókon rendkívül nagy hátrányt jelentett. Szinte csodálatos, hogy egy oly alkotásnál,

LINOTYPE

MOLKENTHIN GUSZTÁV
GUTENBERG-HAUS GEBR. GEEL KÉPVISELŐJE
BUDAPEST II, SZILÁGYI DEZSŐ TÉR 4. SZÁM
TELEFONSZÁM: 152-914

mely annyi külső befolyástól és annyi embernek a szaktudásától van függővé téve, teljesen függetlenül ösmerik fel az előnyöket és hátrányokat és mintegy jeladásra oldják meg azokat a technikai akadályokat, amelyek lehetetlenné tették eddig az ideig ennek az eljárásnak a teljes kialakulását és versenyképességét. Így a gépgyárak megkonstruálták a legmodernebb gyorsajtókat és tégyeles sajtókat a legmagasabb nyomtatási erő kifejtésének megfelelően. A papírgyárak elkészítik a megmodernebb, a legjobb és a legszebb papírost, melyet természetes („natur”)-papiros névvel hoznak forgalomba. A fényképészeti ipar a maga fejlett technikájával adja a legszebb felvételeket és összekapcsolja azokat a kémográfiai ipar adottságaival, hogy a festékkémia segítségével létre hozott festékekkel a könyvnyomdász az egészet egy egészsé képezze és megdöntse a kételkedőkben a könyvnyomdai illusztrációs nyomtatással szemben elfoglalt álláspontját, mert mindezek az adottságok és lehetőségek is új utakra terelik a könyvnyomdai illusztrációs nyomtatást, amellyel nehezebb lesz azután a versenyt felvenni. Ezek az új utak szintén csak a fenntebb említett iparok összehozásával, illetve minden egyesnek a közreműködésével pécezhetők ki. Egyik a másika nélkül nem haladhat előre, ezért a szakoktatásnak olyan irányban kell haladnia, hogy ezeknek az iparoknak az alapját megösmertesse és ezáltal a leglényegesebb hibáknak a felismerését könnyebbé tegye.

Laupál Antal.

Följegyzések

Borítékunk és mellékleteink

tervezeteit általában a Könyvnyomdai Munkások Egyesülete szakkulturális munkacsoportjainak résztvevői készítették. A boríték Stancel Ferenc kollégánk terve és ölmetszése. A melléklet nyomtatványpéldái alatt megtaláljuk mind a tervező kollégáknak, mind pedig a metszőknek a nevét. A nyomtatás – mint rendszeren – a Világosság nyomdában történt.

Szegedi kollégáink

augusztus 13-án székházuk megteremtésének tizesztendő jubileumát ülik. Az ünnepségen leleplezik néhai Wanko Vilmos jeles szakoktatónk arcképét is. A jubileumra pályázat útján készült csinos meghívóval hívták meg az érdeklődőket. A pályázatra beérkezett terveket a Grafikai Szemle szerkesztőbizottságának és művész kollégiumának június hó 27-én tartott ülésén bírálták el. A bíráló bizottság elismerését fejezte ki szegedi kollégáinknak szakkulturális buzgalomkért s azért az ízlés- és szaktudásbéli fejlődésükért, amely ezen a kicsiny pályázaton is megnyilatkozik. A pályázatra beérkezett – különböző variációjú – pályaművek általában komoly, lelkiismeretes munkák, s tekintve a földadát és a rendelkezésre álló feladat kötöttségét: megérdemlik a legmelegebb dicsőretet.

Új fémek a nyomdaiiparban

A könnyű fémeket újabban sűrűn használják a nyomdai üzemekben. Egyes nyomdák nagy előszeretettel kezdik bevezetni a dekoratív hatású fémezett papirosokat is különleges nyomtatványok céljára. Az alumínium- és magnéziumkeverékek a nyomdai betűk gyártására és a cinklemezek pótlására szolgálnak. A plakátbetűk általában fából készültek a rendkívül súlyos ölbetűk pótlására. Ma alumíniumból készült plakátbetűket is használnak, amelyeknek nincs mérgező hatásuk és csaknem elpusztíthatatlanok. Németországban „elektron”-lemezeket (magnézium-keverék) használnak a cinkből gyártott klisék pótlására. Az alumínium arra is szolgál, hogy az offsetnyomtatás céljára lemezeket készítsenek belőle. Sikerült továbbá fémezett papírost gyártani oly módon, hogy két papíroslap közé alumíniumlapot helyeztek és ezt roppant erősen lepréslték. Az e fajta papíros nem veszi be a nedvességet és különösen a kártyák és kartónok pótlására előnyös.

L. D.

A tipográfiai segédeszközök föltalálói

A stereotípiával elsől 1725-ben Ced Vilmos (1690–1749) kezdett foglalkozni. Eredetileg aranyműves volt. Hogy miként jutott eszébe ölbetűket készíteni a kiszedett szövegről, az mindmáig ismeretlen. Kérlehetetlen ellenségektől üldözve, nem érthette meg a szerencsétlen ember, hogy találmánya meghozza neki a remélt sikert és annak titkát magával is vitte a sírba. Ced után mások is megpróbálkoztak a probléma megoldásával, amely 1795-ben a hírneves párizsi kiadónak, Didot-nak sikerült. Didot először 1797-ben nyomtatta ki Collet logaritmiái és trigonometriai tábláit stereotípált lemezekről. 1829-ben Genoux francia szedő szabadalmat nyert papirosmatricákra. Ha talán nem is volt ezek feltalálója, azonban kétségtelen, hogy ő tökéletesítette a matricákat annyira, amiként azok még ma is használatban vannak. – A tipométer, amely az egységes betűmagasság rendszerének alapjául szolgál, a francia Fertel találta fel 1723-ban, de csak 1742-ben sikerült Fournier-nek, a hírneves párizsi betűöntőnek, ezt az új segédeszközt a betűöntődébe bevezetnie. – A vasból való sorjázót egy Rey nevű lyoni francia szedő találta fel a 18-ik században. Ennek első mintáját egy patkolókováccsal készítette el és 1796 december 5-én került a kereskedelembe.

László D.

A tiposzténográfia

– helyesebben tipodaktilográfia – egy olasz ikeros találmánya. A tiposzténográfia tulajdonképpen írógép, mely 44 gyorsírási jellel van ellátva. Egy szabályozóval fel- és lefelé, jobbra és balra tolható. A jelek csak néhány négyzetmilliméter területet foglalnak el. A gép rendkívül gyorsan kezelhető. Az alsó billentyűk a gyorsírási jelek, a felsők pedig a latin betűk lekopogtatására szolgálnak.

L. D.

Papiroskülönlegességek

A holland papírost francia papírgyártók készítették, akiket a nantesi ediktumra való hivatkozással elűztek hazájukból, s eljárásukat Németalföldre vitték. Ez a pompás luxuspapiros nagyon erős és ellentálló. – A Whatman-papiros (angol föltalálójáról kepta nevét) a holland papíroshoz hasonló. Igen erős és szilárd. – A vellin (egy Baskerville nevű angol találmánya) egyenletes, símfelületű szemcséktől mentes papiros. – A kína sűrű-sárga vékony díszpapiros; különösen alkalmas a szép nyomtatásra. (Szerelmesek papirosának is hívják.) – A japán elsőrangú díszpapiros; színe halványsárgás; selymes, gyöngyházszerűen áttetsző és sűrű. A japán papírosra nyomtatott

**OSZV. STEINLEINNÉ
ÉS FRANK**

GRAFIKAI SZAKÜZLET
LITOGRAFIAI KÓRAKTÁR

Budapest

VI, Gróf Zichy Jenő uca 6

Telefón: 118-502

könyv lapját csupán acélpengéjű késsel lehet felválni, mert a csontból való papírosvágó kés nem fogja. – Az alfa angol papírkülönlegesség; nevét Algeria egy pázsitféle növényétől kölcsönözte, mely gyártásának alapját képezi. – Az India-papíros az oxfordi egyetem nyomdájának a titka. Nagyon vékony és az átlátszatlanságig sűrű. A belőle készült 2690 oldalas nagy Oxfordi Biblia nem nehezebb egy kilogrammnál. – A „Bausch” nagyon könnyű papíros; felülete recézett; néhány év előtt találták fel. L. D.

Vékony papirosan könyvek

Az amerikai nyomdaiiparban mind sürűbben használják könyvek nyomtatására a rendkívül vékony papírosfajtákat. Ebből kezdetben sok kellemetlenség támadt, mert a papíros túlsó oldalán láthatóvá vált a nyomtatás. Amerikában – mint a „Revue du Bureau” című szemle közli – mostanában olyan eljárást szabadalmaztattak, amellyel titánbioxid útján a legvékonyabb és legátlátszatlanságú papíros lehet gyártani, amelyen kifogástalan és könnyen olvasható nyomtatást lehet elérni. L. D.

A könyvnyomtatás bölesőkor

A történelem tanúsága szerint ezer esztendő csak röpké pillanatot a Föld keletkezése történetének sokmillió évvel mérhető távlatával szemben. Ehhez arányítva él ma nyugtalan pillanatotok a 20. század percembere. Fegyvert kovácsol egymás ellen a békére, munkára hivatott emberiség. Pedig Gutenberg János apánk a nagy örökséget azzal testálta reánk – kezünkbe adva az új világ kapujának a kulcsát –, hogy feltárása békét, szeretetet, megértést, kultúrát és boldogulást hozzon a föld népeinek. Ezekkel a gondolatokkal kezdünk lapozni a Világtörténelem könyvében, hogy szerény gyertyafénnyel bevilágítsuk azt a korszakot, amely a könyvnyomtatás világra szóló nagy értékét adta az emberiségnek, eltüntetve a sok zavart okozó különböző, egymástól elütő tájszólásokat. A nyomtatott könyv megjelenése nyomán a nemzetek nyelve egységessé formálódott. A nyomtatott betű erőteljes nyelveket faragott a tájszólásokból. – A könyvnyomtatás feltalálása előtt a formametszés átmeneti iparág volt, amelyet azonban a kínaiak már évszázadokkal előbb is űztek. A formametsző rajzolt papírlapra sokszorosította simítás útján. Később érc- és falemezre vészték a képet és a képlismeretetés rendszerint igen rövid szövegét. Valószínű, hogy ez a módszer vezetőit később a mozgatható ércbetűkkel való nyomtatás feltalálásához. A képet és a szöveget kezdetben csak a papír egyik oldalára nyomtatották s az egyes nyomtatott papírlapokat hátlapjukkal egybe ragasztották. A kész lapokat azután bekötötték s könyv lett belőle, valódi könyv, mert ezt már „technikai előkészítés” útján hozták létre. Kezdetben barnára festett keményítővel, később korom- és olajkeverékből készült festékkel, nedvesített papíron, simítóval végezték a sokszorosítást. Ezt a sokszorosító rendszert már csak egy lépés választotta el a könyvnyomtatástól. Mégis 150

esztendő kellett ahhoz, hogy egy lángelme: Gutenberg János feltalálja a könyvnyomtatást.

Gutenberg János 1395 és 1400 között született Mainzban, elhunyt 1468 elején Eltvilben. Fialat éveit Németalföldön és talán Párizsban is töltötte, ahol megtanulta az ötvösséget és a könyvdszítést. 1434–1443 körül Strassburgban élt, ahol az akkori krónika feljegyzése szerint „titkos és csodálatos művészetekkel” foglalkozott, feltalálta a nyomtatósajtót. A háborús idők miatt Mainzba tért vissza, ahol olombetűk öntésével s apróbb találmányok sorozatával megalapította a könyvnyomtatás legújabb időkig érvényben maradt technikáját. Első nyomtatványai kalendáriumok, versikék, apró nyelv-könyvecskék voltak. 1450-ben a vagonos Fust János pénzt kölcsönzött Gutenbergnek s ezzel az ürüggyel vejevel, Schöffer Péterrel kifűrkészítette találmányát, majd 1455-ben bírói úton megfosztotta őt nyomdájától. 1457 körül újabb nyomdát állított fel Gutenberg, ezt Adolf mainzi érsek zsoldosai semmisítették meg, őt pedig kiűzték Mainzból. Eltvilbe menekült, ott berendezte harmadik nyomdáját, de megromlott szemével már nem sokáig dolgozhatott. Híres nyomtatványai: a 36 soros és a 42 soros biblia és a Catholicon-nak nevezett latin lexikon. Frankfurtban, Mainzban, Bécsben és Strassburgban állítottak szobrot emlékének.

A könyvnyomtatás feltalálásának rendkívüli nagy jelentőséget az öntött és szétszedhető betűk és a könyvsajtó (lehúzóprés) adott. (Itt említjük meg, hogy a történelem tanúsága szerint egy Pi Sing nevű kínai kovács már a Kr. u. 8. században készített szétszedhető betűket porcellánföldből, akl ezekkel a betűkkel könyveket is nyomtatott. Találmánya azonban vele együtt sírba szállt.) A könyvnyomtatás feltalálását siettetette a rongyból gyártott papíros tökéletesítése és elterjedése, amely lassanként kiszorította a placról a drága pergament.

Tizenkét „feltaláló” versengett a könyvnyomtatás feltalálásának dicsőségéért. A hollandusok Coster Lőrinc Janszont (meghalt 1440-ben) tartják a könyvnyomtatás feltalálójának, akl szerintük már Gutenberg előtt ismerték a szétszedhető betűk technikáját s Harlemben szobrot is emeltek emlékére. Az olaszok szerint Pamfilio Castaldit illeti meg a dicsőség a könyvnyomtatás feltalálásáért. Castaldinak is szobrot emeltek 1868-ban Feltrében. Tudományos kutatások szerint mechanikailag sokszorosított könyvek a 15. században Hollandiában és Flandriában már forgalomban voltak s Brüggeben a 15. század elején már céhekbe csoportosultak mindazon iparágak művelői, kik könyvek előállításával és festésével foglalkoztak. Későbbi tudományos kutatás azonban hitelesen megállapította, hogy a könyvnyomtatás a Rajna mentén látoit napvilágot s feltalálója Gutenberg János volt. Augsburg, Bamberg, Strassburg városokban még Gutenberg életében létesítettek nyomdákat. Amikor 1462-ben Nassaui Adolf seregével elfoglalta Mainzot, a város nagyrészét felgyújtatta, Fust és Schöffer nyomdája is teljesen tönkrement. Segédek elmenekültek s a szélrőzsa minden irányában meghonosították a könyvnyomtatást. Han Ulrich, Pennartz és Sweinheim 1464-ben Rómában, Jenson Miklós és a speieri Spira János Veleceben telepedtek le s ott nyomdákat állítottak fel. 1514-ig Európában 212 városban alakultak nyomdák. Magyarországon az első könyvnyomdát Hess András állította fel Budán 1472-ben, a másodikat Abádi Benedek a Sárvár melletti Újszigeten 1537-ben, majd Huszár Gál reformátor vándornyomdája következik a sorban Magyaróváron 1558-ban, majd Debrecenben. Erdélyben is hamarosan tért hódított az új találmány. Brassóban 1534-ben, Kolozsvárt pedig 1550-ben állítottak fel könyvnyomtató-műhelyeket.

Hogy Gutenberg találmánya: a könyvnyomtatás óriási feladatának megfelelhessen, két újabb találmányra volt szükség. Ez a két találmány: a géppapírgyártás és a könyvnyomtató gyorsajtó. A papírgyártó gépet Robert Louis francia papírgyártó 1799-ben találta fel, ezt követte 1810 körül König Frigyes német technikus nagyszerű

**TÓT LÁSZLÓ
KÖNYVKÖTŐ**

BUDAPEST VI, DESSEWFFY UCCA 43
TELEFONSZÁM: 125-446

*Könyvkiadói tömegmunkákra
cérnafűzőgépekkel
berendezkedve!*

találmánya: a gyorsajtó. A könyvnyomtatás fejlődésével és tökéletesedésével a világ intellektuális élete fejlődésének új és erőteljesen lüktető korszakába lépett. A nyomtatott betű világhatalommá tette Gutenberg János nagyszerű találmányát. A nagy mester lehúzó-prése azóta múzeumba került, hogy helyet adjon a technika új csodáinak: a hatalmas rotációs-, öntő- és szedőgépeknek. Csillag Ferenc.

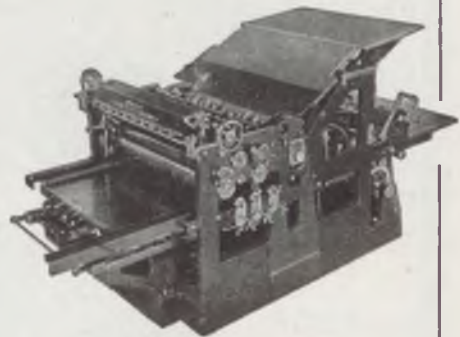
A délszláv sajtóról

A politikai élet Jugoszlávia felé forduló figyelmével a lapok, folyóiratok érdeklődése is déli szomszédunk felé fordul. Hasábjainkon sokat foglalkoznak mostanában délszláv dolgokkal. Bennünket természetesen a jugoszláv sajtó- és nyomdaviszonyokat tárgyalók érdekelnek leginkább. Örömmel figyeltük fel arra a szép komoly írásra, melyet egyik legelőkelőbb folyóiratunk, a humanista tudományokkal foglalkozó „Apollo” közölt. A cikket Kázmér Ernő küldte Belgrádból. Kibontakozik előttünk a délszláv sajtó történelmi fejlődése, az első nyomda alapításától a török időkön, osztrák uralmon és a nemzeti öntudatra ébredés korszakain át napjainkig.

Megtudjuk, hogy az első délszláviai könyvnyomdát 1492-ben állította fel Cetinjében Djordje Crnojevic zéti vajda, két évtizeddel Hess András budai nyomdájának alapítása után. Míg Nyugat-Európában a 15. század szellemi mozgalmai zajlanak, míg a könyvnyomtatás érleli a forradalmi változásokat a gondolatok közvetítése terén, harsányan beleszólván a század szellemi fejlődésébe.

RÓNA JÓZSEF

GÉPÉSZMÉRNÖK GRAFIKAI GÉPMŰHELYE
BUDAPEST VI, DÉVAI UCCA 21. SZ.
TELEFÓN: 292-689

Gyárt: „Express” 52x72 cm-es és „Express-Front” 54x76 cm-es gyorsajtót 4 görgőpályával, 3 felhordóhengerrel, rúgós ívfókokkal. Amerikai sajtót, szedéssorvágó-gépet, lehúzósaajtót, formaszállító-kocsit. Javít, átalakít, átszerel: nyomdai, szedő-, könyvkötő- s vonalozógépeket. Autogénhegesztés.

désébe: addig délkeleti Európa népei más módon harcolnak ugyanezért a műveltségért, testükkel tartva vissza a törököt. A szerbek is ott pusztulnak, őrlődnek a vég nélküli küzdelemben. Mégis mindezek ellenére tudomást kell venniük az emberi műveltség új fejezetéről és Montenegró sötét hegyei tövében fölállítják az első nyomdát. Cirillbetűs templomi könyveket nyomtatnak itt elsőnek és a nyomdát egy szerzetes vezeti. Később őt is elsodorja a török előrenyomulás és a nyomdája ölombetűit az a sors éri, amiben később az idők folyamán annyi társa osztozik: gyilkos golyót öntenek betűiből. Később délszerbiai és montenegrói kolostorok rendeztek be kisebb nyomdákat. A 16. és 17. században keletkezett nyomdák közül a Maribor mellett egy Zrinyi gróf állította fel.

Az első szerb cirillbetűs folyóiratot Velencében nyomtatták 1768-ban. Ugyanaz a sors érte, mint a mi nyelvújításkorszakbeli első folyóiratunkat, Bacskányiékat, Baróti Szabóék első folyóiratait: csak egy szám, az első jelent meg belőle... A hallgatás húszegynéhány éve telik el, míg ismét megjelenik szerbnyelvű folyóirat, ezúttal Bécsben és a szerkesztője – görög ember. Ugyancsak Bécsben nyomtatták az első délszláv újságot is és címlapját az osztrák császári koronával díszített kétféjű sas ékesítette. Még a jugoszláv sajtó bécsi korszakában indultak meg az első törekvések az egységes szerbhorvát ny. v. valamint fonetikus helyesírás megteremtésére, mely számukra bizonyára éppen olyan jelentős volt, mint nekünk Kazinczyék munkája. Kragujevácon 1834-ben nyomtatták a „Novine Szrbszke” első számát, melynek nemrég ünnepelték százéves fennállását, mert – bár más címen – még ma is megjelenik. A még szintén ma is megjelenő nagymúltú „Letopisz” című szerb irodalmi folyóirat magyarországi multra tekinthet vissza, ugyanis ez már 1825-ben megjelent Budapesten az Egye-

temi Nyomda nyomtatásában. De a szerb sajtó multja más szálon is kapcsolódik a magyar talajhoz.

A huszadik század szerb sajtóéleté főleg a négy kultúrközpontban zajlik: Belgrádban, Zágrábban, Ljubljánában és Cetinijében. E városokban megjelent lapok, folyóiratok már a század elején a délszláv egyesülés eszméjét élesztették. A világháború alatt a lapok elhallgattak, de mikor a német csapatok 1918 október 18-án éjszakáján kivonultak Belgrádból, reggelre ismét megjelent a „Pravda”. Mert a sajtó sorsa Jugoszláviában is egy a nemzet sorsával.

Ma már közel kétszáz nyomda fáradozik az ezren fölül napilap és más időszakos sajtótermék előállításán. A legnagyobbak: a „Politika”, a „Pravda” és a „Vreme” 100–150.000-es példányszámban jelennek meg és nyomdái előállításuk megközelíti a párizsi nagy lapok színvonalát, tipográfiai izlésben is inkább francia, mint német nyomokon haladva. Belgrádban ma 88 újság jelenik meg, Zágrábban 84, Ljubljánában 34, de van napilapja Újvidéknek, Eszéknek, Splitnek is. A folyóiratokból Belgrádban 207 jelenik meg, Zágráb nyomdái 190-et készítenek el, míg Ljubljana 126 különféle folyóirattal járul hozzá déli szomszédunk szellemi színvonalának emeléséhez.

„A népi, nemzeti törekvésekkel összeforrott mai jugoszláv sajtó nagy történelmi multja érdekes fejlődése után kibontakozva áll előttünk, hogy elsőrendű népi-nemzeti elhivatottságával Európa békés fejlődésének rendíthetetlen órává válhasson” – fejezi be érdekes, szép cikkét Kázmér Ernő az „Apolló”-ban. P. F.

A magyar nyelv

idáig való göröngyös útjainak járhatóvá tétele, tisztítása, szépítése körül végzett lelkes és szorgos munkál-

kodásnak szívbeli tisztelője Gutenberg minden igaz magyar fia. Jóleső érzéssel látjuk egy pár érdemes férfúnak abbéli igyekezetét, hogy szép zenéjű nyelvünket minden salaktól megtisztítsák, kutassák a módot és alkalmat, hogy a nem magyar vagy magyartalan szavakat teljesen kiküszöböljék és helyettük a célnak megfelelő, rátermett magyar szavakat vigyenek bele a közudatba. De viszont szomorúan látjuk, hogy egyes helyeken, ha valaki művelt embernek akar látszani, írásában igyekszik mennél több idegen szót összehordani, németet, latint, franciát, angolt belekeverni, ha más nem, legalább egy pár latin idézetet bele-beleszúrni, úgyhogy ha a közönséges halandó kíváncsi természetű lévén, mégis meg kívánná érteni az írásművet, kell, hogy eleve felszerelje magát egy jól szerkesztett szótárral. Pedig ha ugyanazt a mondatot nemes egyszerűséggel a mi ritmikusan szép nyelvünkön fejezte volna ki az írója, talán sokkal szebben is hangzanék az, tisztább és érthetőbb is lenne minden magyar számára. Boldogult Rákosi Jenő, ki maga is nagy magyar harcosa volt az írásnak, mondotta annakidején, hogy ránkézve művelt magyar ember az, aki magyar nyelven mennél szabatosabban, magyárosabban és érthetőbben tudja magát kifejezni. És ebben teljesen igaza is volt. Emlékeztünk még arra, hogy Rákosi még azokat a szavakat is, melyek idegen eredetűek voltak és amelyekre eddig nem találtak találót, rátermett jó magyar kifejezést, magyarosan írta (így: Múnken, Zúrik, teknika). Voltak, akik mosolyogtak rajta, de mi még ma is teljesen igazat adunk neki, mert elsősorban magyarok vagyunk.

Hoznak mostanában új szavakat is, de nincs bennük köszönet: „demégiscsakhogy”. Így, ahogy leírtam. És így kell szedni. Mert a megrendelő fizet. Szabály, akár tipográfiai, akár nyelvtani, ha még oly erős törvény is, kell, hogy elhalkuljon. Sok az eszkimó, kevés a foka.

Ez előtt: keskeny, most: széles fogazat.

*Sorszedőgépekhez való alkatrészek előnyös áron raktáron.
Intertype szedőgéppalkatrészek és
matricák kizárólagos eladása.*

Nitzsche-féle Flexityp öntődei kézi és gépmatricák raktáron

BOTTCHER Buna gumihengerek.
GUTBERLET hajtogatógépek és cérnafűzőgépek.
HERFURTH ÉS HEYDEN drótfűzőgépek.
KLEIM & UNGERER Universal önberakókészülékek.
KOENIG ÉS BAUER gyorsajtók és öntődei gépek.
LAUBE enyvező- és dobozgyártógépek.
MANSFELD Optima vágógépek, aranyozóprések.

Odin prés, könyvkötészeti gépek.

NORDDEUTSCHE SCHRIFTGIESSEREI modern írások,
rézléniák

**A grafikai szakma minden berendezése és szükséglete!
Használt gépek vétele, eladása és javítása!**

Az okoskodónak pedig csendesen értésére adják, hogy ha a szerzői levonaton egy légypiszkot javítanak ki, semmi köze hozzá, szedje ki, mert előbb-utóbb saját bőrén fogja tapasztalni okoskodásának káros következményeit. A megrendelő azt nyomhatja az ő papirosára, amit akar. Megfizet, megcsináljuk neki. Gutenberg fia összeszorítja fogát, testvére pedig, kinek nagy bosszúságában megmutatja, hogy mit kívánnak tőle, vagy lemondóan legyint, vagy megrázza a vállát. Túlteszi magát az ilyen kicsiségeken. Láttam más szavakat is, melyek – szerintem – nem voltak helyesen papírra vetve: „kinemkézbesített”, „öntudatraébresztés”, „partotért”, „hidelleni”, „diadalrajuttatta” és még több kettős és hármas szavakat egybe szedve. Ne értsük félre egymást. Ezeknek a szavaknak ideiktatásával nem azt óhajtom bizonyítani, hogy ezek magyarul szavak, hanem azt, hogy nem tartom helyesnek három szót is egybe szedni, ezek a kettős szavak is két-félé kíváncsoknak.

Mi, a betű névtelen harcosai, egész lelkünkkel csak a szép és helyes magyarságunk szolgálatában állunk. A magyar rádió is igen nagy szolgálatot tenne a magyarságnak, ha műsorában nemcsak ötperces időt engedélyezne a „Helyes magyarság” megbeszélésének, hanem rendszeres műsorába iktatná legalább 15 perces idővel és a témát a fundamentumától, az alapjától kezdve, gyökerétől koronájáig beszélné meg.

Gutenberg fia mindig rajongott a szépért és nemesért, különösen, ha az létével, kenyérével, megélhetésével, a világosság hirdetőjével, a hatalmasan nemes betűvel volt vonatkozásban. Ezért mindig harcra kész volt és marad időtlen időnkig. Mi is dolgozzunk, segítsünk, csiszoljunk, fényesítsünk, hogy ragyogjon, hogy hasznára váljon szép zenéjű nyelvünknek, de ne minden áron. Csínyján és hozzáértéssel, szívbéli szeretettel. W. R.

A szedőgépes munkahelyiség és munkatér megvilágításáról

A munkahelyiség megvilágítása a gépszedők számára nagyon fontos dolog. A szedőgépeket a legvilágosabb helyen – lehetőleg az ablakok mellett – egymástól kellő távolságban kellene elhelyezni az üzemekben. Az ilyen elrendezés természetesen csak csekély számú gépnél lehetséges.

A sok szedőgéppel dolgozó nagyobb üzemekben, ahol mesterséges világításhoz kell folyamodni, a szedőgépeknek az ablakoktól oldalvást, ferdén való elhelyezése tényeres és világítás végett egyaránt indokolt, mert a beszűrődő napsugarak a mesterséges világítás mellett dolgozó gépszedők szemére ártalmas világítási zavart idéznek elő. Hogy a nappali mesterséges világítás általában káros hatást gyakorol a dolgozók szemére, az ma már nem képezheti vita tárgyát.

Svájcban 1938-ban statisztikát vettek fel azokban az üzemekben, ahol a gépszedők túlnyomó része állandóan 2–3-as napszakban (Schichtben) váltakozva dolgozott. Kiderült, hogy az összes gépszedők 30 százaléka szemüveget viselt. Ez a szám bizonyára nagyobb lett volna, ha sikerült volna a személyzet létszámát, életkorát hiánytalan pontossággal megállapítani.

A szemüveget viselő gépszedők számának ingadozása a városok és üzemek szerint meglehetősen nagy volt. Voltak üzemek, ahol a szemüveget viselő gépszedők száma teljes 100 százalék, viszont voltak üzemek, ahol a szemüveg a gépszedőknél ritka eszköz volt. Ez utóbbi üzemekben a világítási viszonyok többnyire kifogástalanok voltak.

Egy Berlinben fölvett statisztika szerint olyan gépszedők között, akik hosszú idő óta állandóan dolgoztak, 45 százalék viselt szemüveget.

Ezek az adatok megfelelnek azoknak a tudományos megállapításoknak, amelyeket a szaktudósok a szemet megerőltető közeli munka (rossz kéziratok kisillabizálása stb.) káros hatásairól közreadtak. A betűszedők, litográfusok, fényképészek – általában mindazok, akik a szemet megerőltető közeli munkát végeznek – negyvennégy százaléka rövidlátó.

A szedőgéphez, csakúgy mint minden más géphez, kellő erősségű világítás szükséges, amely nem kápráztatja a szemet. A gépszedők a lámpaernyőre rakott papírdarabokkal szoktak a szemet kápráztató fényforrások ellen védekezni. Ezért a régi lámpákat a mélyvilágítású (Tiefstrahler) lámpákkal kellene felcserélni, amelyeket a szedőgépek, illetőleg a gépszedők számára szerkesztettek, úgyhogy a lámpa a szem elől teljesen el van takarva és a fényt csupán a munkahelyre vetíti.

A taszter és a kézirat kellő megvilágítására legalább 80 lux szükséges. Sok üzemben nagyobb erősségű (180–200 lux) megvilágítást használnak. (Egy 16 gyertya-fényerősségű villanykörte nek körülbelül 40–50 lux erőssége van.) Lux vagy métergyertya alatt a világítási technikában azt a világítási fokot értik, amely akkor keletkezik, ha egy fehér felület normális gyertyával egy méter függőleges távolságról megvilágítatik.

Minden fényforrás háromféle különböző sugarakat áraszt, úgymint: a láthatóan világító, a láthatatlanul melegítő és a vegyi sugarakat. Ez utóbbi, úgynevezett violántúli sugarak a legártalmasabbak a látószervre; sokkal ártalmasabbak, mint a szemet kápráztató világító sugarak.

A narancssárga szín nagyon alkalmas védekezés a violántúli sugarak ellen. Az ilyen üvegek hatékonyan megvédik a szemet az ártalmas vegyi sugaraktól, anélkül, hogy a világítóerőt jelentékenyen csökkentenék. Nagyon ajánlatosak a sárgászöld Eupho-üvegek, a

Lorilleux Ch. és Társa Rt

kő- és könyvnyomdai

festékgyára

Iroda: Budapest

IV, Ferenc József rakpart 27. sz.

Gyár: Budafok

Telefonszám: 269-635, 269-778

hallai üvegek és a Zeiss-féle opálüveg. A munkahelyet nappali világítású lámpákkal lehet a legjobban megvilágítani: a kék, vagy a nappali fényerősségű körték megóvják a szemet a túlerőltetéstől. A nappali fényerősségű lámpák azonban 45 százalékot vesztenek a fényükből. Ezeknek a lámpáknak kék üvegburájuk van. A fényvesztés a főlegesen vörös és sárga sugarak kiszűrődése által keletkezik.

Nagyon fontos a munkatér megvilágítása a balesetek elkerülése miatt is.

A szedőgépek megvilágítására a külföldön speciális lámpákat is ajánlanak. Ezeknek érintése nem veszélyes, mert összes áramvezető részei (a reflektor kivételével) nemvezető anyagból vannak előállítva. Egy ollókar lehetővé teszi a lámpa magasabbra vagy alacsonyabbra állítását. A nagyfeszültségű svájci elektromos ipar is készít ilyen célszerű biztonsági lámpákat.

A Mergenthaler-szedőgépgyár speciális Linotype-lámpája úgy meg van rögzítve a gépen, hogy a gép zörrenéseire teljesen mozdulatlan marad, úgyhogy a lámpa fénye zavartalanul és egyenletesen esik a kéziratra. A Mergenthaler-szedőgépgyárnak elfordítható karral ellátott lámpája is ajánlatos. Ez a lámpa a legújabb világítástechnikai alapelvek szerint gyártott mély-sugárzóval (Tiefstrahler) is el van látva. A sugarak a sorjázóra esnek, úgyhogy még a szomszédos helyen dolgozók szeméi is meg vannak védve a káprázástól.

A világítótestek a gazdaságosság követelményeinek is kell hogy megfeleljen. A világítótechnika terén végzett kutatások bebizonyították, hogy a szedők elégtelen világításnál nemcsak lassabban dolgoznak, mint a normális nappali világosságnál, hanem sokkal több hibát is ejtenek, amelyek kijavítása csak szaporítja a költségeket.

A hiányos világítás akadályozza a munka rendes menetét és így hátrányosan befolyásolja a végzett munka hozamát. Az áramlanó való takarékoskodás megbosszulja magát: kevesebb munkateljesítménnyel és nagyobb veszteséggel jár.

A jó világítás fokozza a munkateljesítményt, kíméli a szedő szeméit és főkelleke a higiénikus tisztaságnak és a rendnek.

László Dezső.

Nyomdászattörténeti töredékek

A Grafikai Szemle ezidei 1. és 3. füzetében elmondotunk már egyetmást – amúgy mogyoróhéjban – a magyar könyvnyomtatás multjából, s vázlatosunkban eljutotunk a Bach- és Schmerling-korszakig, amikor az ausztriai sajtórendészet szabályai voltak érvényben Magyarországon is, a nyomdanyitás képesítéshez volt köve, s ennek meg kellett nyilvánulnia a vállalat cégében is. A Hornyánszky-nyomda cégfőllirata például így szólt: „Hornyánszky és Hummel”, a Rudnyánszky-nyomdái: „Rudnyánszky és Aranyosy”. Hummel is, meg Aranyosy is kitűnő szakemberek voltak a maguk idejében.

A kiegyezés után szabad ipar lett a nyomdászat. Hatalmas föllendülést jelentett ez kezdetben, s ha nem lettek volna iparunknak főlős számmal kalózai: a magyar nyomdászat legszebb korszakául könyvelhetnők el ezt a korszakot. Így azonban csak a valóban komoly és nyomdászati etikától áthatott vállalkozásokat említjük meg.

Az Egyetemi Nyomda ezidőtájt már sokat veszített a régi jelentőségéből. Iskolakönyvekre szóló szabadalmait már 1851-ben elveszítette, s jóideig főleg hivatalos nyomtatványok készítésére szorított. 1922-től kezdve új szervezés mellett új lendületet vett ez az ősi tipográfia, s ma már igen jelentős nyomdávállalat.

Az 1868-ban alapított Állami Nyomda elejétől fogva rohamosan emelkedett, úgyhogy ma már – mind terjedeleme, mind pedig művészi lehetőségek dolgában – egyike a leghatalmasabb üzemeknek.

A pesti Trattner-Károly-nyomda megszűnése után Wilckens és Waidl cég kezére jutott, majd a tekintélyes Pallas Részvénytársaság lett belőle, mely modern nyom-

A 6. füzet tartalma:

A legifjabb nyomdásznezmedék nevelése	125
Szedőgépeink útja a komoly számbavételig (Román Antaltól).....	126
Nyomdagépeink olajozása	127
Régi technika, régi magyar helyesírás (n-től) 127	
Tervek és ábrándok (Pándi Ferenctől).....	130
Stereotípiái matricák (Thalwieser Antaltól).....	131
Egyszerű és kettős mássalhangzós szavak (Herzog S.-tól)	131
A nyomdai ipari üzemek kialakulása (Székely Artúr II.-tól).....	141
Az illusztrációs nyomtatás új útjai (Laupál Antaltól).....	142
Följegyzések	144
Szerkesztői posta	148
A Nyomdász-Egyesület továbbképző csoportjainak szedéspéldái és ólomtszetei a boríték 3. és 4. oldalán és a lap belsejében a 133-tól 140. oldalig terjedő nyolc oldalon.	

dájával és lexikon-kiadásával európai hírűvé emelkedett. Landerer és Heckenast törtóriai nevű nyomdájából a hatalmas Franklin-Társulat alakult ki, míg Emich Gusztáv nyomdája a roppant terjedelmű és abszolúte modern Athenaeum Részvénytársulattá magasodott. A dunaparti Khor és Wein nyomdájából a Pesti Lloyd-Társulat nyomdája lett s 1877 körül – mindenki csodálkozására – már rotációs géppel nyomtatta a külföldön is közismert „Pester Lloyd”-ot. Az egykori „Neues Pester Journal”-t és a „Politisches Volksblatt”-ot kiadó, 1874-ben alapított Hungária-nyomda legújabb időkig megmaradt a Bródy-család birtokában. 1868-ban alapították a szintén igen jelentős Pesti Könyvnyomda Részvénytársaságot, amelynek a népszerű öreg lovag Falk Zsigmond volt a vezérigazgatója. Sajna, ez a szép nyomdávállalat is áldozata lett az 1930 körül bekövetkezett gazdasági válságnak, éppen úgy, mint Kertész József 1862-ben keletkezett nyomdája is, mely kitűnő hírnévre emelkedett a hetvenes esztendőek folyamán s egyike volt annak a kevés officinának, ahol a tipográfiai művészetet hagyományos alapossgággal és fejlődött esztétikai érzékeléssel gyakorolták. Csinos kis akcidentsnyomdát alapított 1871-ben a potsdami származású Buschmann Ferenc is, aki az 1869-ben megindult „Typographia” legelső szerkesztője volt. (Utóda a korán elhunyt Sauervein Géza lett.)

Wodianer Fülöp 1856-ban alapított nyomdája szépszámú munkást foglalkoztatott, mígnem a korunkbell nagy gazdasági válság ezt is elsöpörte officináink sorából. Úgyes Irányítás mellett nagyszerűen prosperált azonban a Rigler József Ede egyszerű kis papírkereskedésből 1872 óta nagyra nőtt nyomdája, amely most Magyarország legszámtalovább papírneműgyára.

Jelentős nyomdává fejlődött a Légrady Testvérek 1858-ban alapított vállalata is. A kezdetben főképp csak litográfiára szorított üzem súlypontja most a könyvnyomdán és lapvállalaton van. Az 1863-ban alapított Deutsch Mór féle nyomda is hatalmasan föllendült a hetvenes években, s kitűnő akcidentszedői országos hírnevet szereztek a vállalatnak. Később Czettel és Deutsch, majd pedig Grafikai Intézet és Számakönyvek Gyára Rt. lett az elnevezése s fokozatosan a litográfiára fektette a fő-fő tevékenységét. Most az Athenaeum grafikai vállalatai közé tartozik. Hornyánszky Viktor 1863-ban alapított vállalata a kilencvenes években vezető szerepet töltött be a magyar tipográfiai művészet terén. A németországi híres akcidents-művészek közül itt tevékenykedett akkoriban Kulbe Károly és Müller-Appenroth József is. Most a nyomda a Globus-vállalat nyomdacsoportjához tartozik. Terjedelmes gyár-

tömböt foglal el a Posner Károly Lajos vállalata. A tipográfia is szépen van benne képviselve.

A nyolcvanas-kilencvenes évek nagyobb alapításai: A Hazánk nyomdávállalat, amely az ilyen nevű napilapot adta ki s rövidesen el is bukott véle; megfelelő reorganizáció után a Pátria Részvénytársaság nevet vette fel s most szépen prosperáló tekintélyes nyomda. Hasonló vszontagságok érték a Kosmos Kő- és Könyvnyomdai Részvénytársulatot, amely most Globus néven virágzik. A Székesfővárosi Házi Nyomda legősibb csiráját Senefelder ama kezdetleges könyomdaprésében találjuk meg, amelyet 1796-ban állítottak fel a budai városházán. Most e szép modern nyomda több száz alkalmazottat foglalkoztat. A Stephaneum Részvénytársulatot a katolikus irodalom szolgálatára alapították. A Budapesti Hírlap nyomdája az ilyen című napilap körül épült fel. A világháborút követő összeomlás után keletkezett a Stádium Részvénytársaság. Üzemi koncentráció révén újabban ez a részvénytársaság a Budapesti Hírlap nyomdájával meg a Pallas-nyomdával egyetlen roppant arányú vállalattá nőtt.

Jeles tipográfiai létesültek a kilencszáz éves első és második tizedében is, így a Pápai Ernő szép és magas színvonalat tartó nyomdája, a Tolnai Simon meg a Révai Testvérek tipográfiái, s harmincnyedik esztendejét éli immár a Világosság Könyvnyomda Rt., amely a szociáldemokrata párt napilapján, a Népszaván kívül főleg a munkásszervezetek nyomtatványainak az előállításáról gondoskodik, modernül és mintaszerűleg, amint az az ilyen munkásszervezeteknél el is várható.

A kiegyezés utáni nagy gazdasági fellendülés a vidéket sem hagyta érintetlenül. A régi nyomdák megerősödtek s újak keletkeztek mindenfelé. Debrecen, Szeged, Kolozsvár, Kassa, Pozsony, Arad, Temesvár és Pécs nyomdászága mind számosabb lett, s a szakkérdések iránt is kezdett érdeklődni; egy alföldi kis parasztközségben, Gyómán pedig valóságos templomot emelt a nyomdai művészetnek Kner Izidor. A technikai színvonal általában emelkedett, ami főként a jelentős magyar szakirodalomnak és a Budapestről kiindult szak-kulturális propagandának volt köszönhető.

Szerkesztői posta

Lapunk szerkesztője található reggeli 8-tól 2-ig a Világosság-nyomdában (telefon: 131-016).

A jövő füzet szerkesztőségi záróideje: szeptember 3.

B. J.: Ipartestületünknek a mestervizsgáról szóló kézikönyve tudunkkal már sajtó alatt van, s két-három héten belül bizonyára meg is jelenik. A kötet árát azonban még nem tudhatjuk.

Többeknek: Írásaikat helyszüke miatt e füzetünkben kénytelenek voltunk kihagyni.

A Grafikai Szemlét a kiadó Egyesület szakmunkás tagjai illetményként kapják. Nem tagoknak előfizetési díj: egész évre 10.— pengő, egyes számok ára 1.50 pengő.

Felelős szerkesztő: Novák László.

A szerkesztő-bizottság tagjai: Fuchs Jenő, Grosz Ernő, Kovács József, Schneider Jenő, Schreiber Ede és Venkovits Károly.

A lap kiállításának kérdéseivel és a mellékletek elbírálásával foglalkozó művészi kollégium tagjai a szerkesztőn és kiadón kívül: Dukal Károly és Kun Mihály.

Kiadó-tulajdonos:

a Magyarországi Könyvnyomdai Munkások Egyesülete. Felelős kiadó: Halász Alfréd.

Nyomtatja: Világosság Könyvnyomda Rt. Budapesten (VIII. Conti ucca 4. sz.); műszaki igazgató: Deutsch D.

Tervezte Radics Vilmos, ólomba véste Dencs Ferenc.

Tervezte Szilágyi Sándor.

Tervezte Szilágyi Sándor.